

KAIEROU KRISTEN

4e KAIER

embannet gant

STUDI HAG OBER

øost 1497

KAIEROU KRISTEN

4e KAIER

embannet gant

STUDI HAG OBER

éost 1947

TAOLENN

<i>Buhez Doueel</i> gant Maodez Glanndour	5
<i>Sant Padrig, e vuhez. e vojenn,</i> addispleget diwar Jord Dottin	17
<i>Skol dre Lizer Roskov</i> gant V. Seite	33
<i>Diwarbenn ar grasou</i> gant Yeun ar Go	50
<i>Notennou Lennegez</i> gant L. Lok.	
<i>Breur Bernez</i> ar Spered Santel	54
<i>Aogustin Chatton</i>	59
<i>Gwilh Marc'heg</i>	60
<i>A Dreuz Lenn</i> gant Gwazgwenn	62

*Gant aotreadur eskopti Sant Brieg
Pep gwir miret striz.*

BUHEZ DOUEEL

Pa lenner skridoù St Yann, an Abostol, pa studier dreist-holl e Lizer kentañ, en em santer evel kollet e kreiz menozioù o 'n em groaziañ, o 'n em wiadenniñ hep na c'hellfemp dont a-benn d'o didoueziañ. Komz a ra dimp eus ar vuhez doueel, eus buhez an Dreinded enni hec'h-unan, eus ar feiz, eus ar garantez, evel eus ar vuhez-se ennomp-ni. Penaos sklaeraat ar gwirioneziou-se, penaos o urziañ, peseurt ereoù ha darempredou merkañ kenetrezo ? Sed ar pez a glaskin diskleriañ gant skoazell madelezus an Hini a zo mammenn pep slerijenn.

An Doue bev

« Ar pez a oa adalek an deroù ..... ar Vuhez »
(Lizer St Yann, I, 1).

Pa rankan komz eus buhez Doue ennañ e-unan, n'hellan nemet chom dic'halloud ha mut dirak an di-ventelez. N'hall ket hor spered poellataer, meizañ natur an Hini a zo en tu-hont da bep poellataerez ; Doue a zo seul vuioc'h en diavaez d'hor poell maz eo an Hini Bev-dreist. Rak poellata a zo 'n em lakaat war dachenn an difetis hag an hollek; ha Doue a zo an hini bev-fetis; an Hini dibar hag unanel a-grenn. Keit ha ne welimp ket Doue tal ouz tal ennañ e-unan, n'hallimp kaout dioutañ nemet skeudennou speredel diglok-kaer. Zoken ar pez a lavar dimp an Aotrou diwar e benn e-unan, er Skriturioù sakr, n'eo nemet ur skeudenn pell-mat eus gwirionez divent ar peurvoud doueel.

N'hellomp ket koulskoude chom bep kaout skeudennou eus Doue, rak gouzout netra diwar-benn an Aotrou a vefe c'hoaz gwasoc'h. Hon anaoudegez dioutañ, ha goude chom diglok a-grenn, n'eo ket koulskoude tra faos. Ur skeudenn a zo ur gwir eilenn eus an dra, daoust n'eo ket an dra.

Ha pez a servijo dimp hiziv eo gouzout kement-mañ : ar pez a zo adalek an deroù, eo an Doue bev, ar Vuhez.

Lakomp se don en hor meiz hag en hor c'halon. Ha buhez Doue a zo en em anavezout hag en em garout. Awalc'h hor bije gellet hel lavarout diwar-benn Doue, zoken mar n'en dije ket hen diskleriet dimp. Met bremāñ, diskuliet, e c'hellomp hel lavarout gant diarvar splann.

Kemeromp eta skridoù St Yann. Eñ a zo prezeger bras buhez Doue. Doue emezañ, a zo sklerijenn, ha n'eus ennañ teñvalijenn ebet ; an tri Ferson en Dreinded en em anav kenetrezo en splannder o natur. Hag en hevelep doare, Doue a zo karantez : an tri Ferson en em gar kenetrezo. Met taolomp evez. Doue a zo karantez ha sklerijenn, n'eo ket evel pa vije se daou dra ennañ. Met ar sklerijenn ennañ a zo karantez, hag ar garantez ennañ a zo sklerijenn. N'heller ket disrannañ an eil tra diouz egile. N'int nemet unan. Setu perak e c'hell St Yann o komz eus buhez doueel, tremen en un hevelep frazenn eus soñj ar garantez da soñj ar sklerijenn, hag a bep eil. (1).

An traoù-se a zo c'hoaz meizus awalc'h. Met lec'h ma chomomp boud eo pa vez diskuliet dimp kement-mañ : en em anavezout hag en em garout, en Doue, a zo evitañ, kement ha bezañ tri Ferson en un hevelep natur. En em anaout evit an Tad eo kaout ur Mab peurheñvel outañ, ur Mab a zo an eilenn glok ha rik anezañ, ur Mab kenperc'henn gantañ eus an hevelep natur ha galloud doueel. Hag en em garout evit an Tad hag ar Mab eo bezañ liammet kenetrezo gant ar Spered Glan, hemañ ives o vezañ unan ganto, ha kenperc'henn kenkoulz all eus an natur doueel.

Koulskoude, mar kemeromp pep person eus an Dreinded e c'hellomp lavarout atav : « en em anavezout, en em garout a ra ; anavezout ha karout a ra ar re all ». Penaos neuze ? Daoust ha n'omp ket kollet a-grenn, hep kompreñ netra ebet ken ? Nann. Taolomp evez. Klaskomp hag-eñ n'eo ket en un doare ispisial, en ur stumm dezañ e-unan, ez eus anaoudegez ha karantez e pep unan eus personiou an Dreinded ? Eo. Hen gouzout a reomp : ar Spered santel a anav an Tad hag ar Mab, en em anavout a ra e-unan, evitañ

(1) Gwelit se dreist-holl e Sant Yann XVII, 3-5, 6-8, 25-26.

da vout da gentañ liamm a garantez etre an Tad hag ar Mab : « Ar Spered a furch pep tra, zoken donderioù Doue » (I Kor. II, 10) ; hervez m'hon eus lavaret, karantez en Doue a zo ives sklerijenn. Met ar Spered a anav ar re all, en em anavezout a ra en e zoare-eñ, evel o vezañ da gentañ-holl liamm a garantez, evel o resev pep tra digant an Tad hag ar Mab.. En ur stumm heñvel e c'hellfemp komz diwar-benn an Tad ha diwar-benn ar Mab...

Diwar an notadurioù-berr-mañ dastumonp bremañ kement-mañ dreist-holl : 1) Buhez diabarz Doue a zo sklerijenn ha karantez ; en em anavezout hag en em garout o vezañ en Doue tra unan ; 2) Ar vuhez-se a anaoudegez hag a garantez a zo en Doue bezañ tri Ferson en un hevelep natur.

Setu hag a zo a-bouez bras meurbet. Hag an heulia-duriou diwar-se a c'hellomp merzout diouztu. N'hello ket Doue bezañ anavezet da vat gant an den hep bezañ karet war un dro. Anaoudegez hep karantez n'hello bezañ nemet anaoudegez diglok hag a ziavaez. Ouz-penn-se : n'hello ket Doue bezañ anavezet ha karet evelse en e ziabarz, hep na vo anaoudegez ha karantez eus tri Ferson an Dreinded.

Setu pennwirioneziou hag a sklerijenno en splann kement hag emaomp bremañ o vont da lavarout.

Ar vuhez a zo en em ziskouezet

Rak ar pez a oa adalek an deroù, araok pep krouidigez, buhez Doue en e Dreinded, a zo en em ziskouezet. Setu aze mister bras ar bed. Perak krouidigez ar bed ? Evit madelez Doue d'en em ziskouez ha da ske-diñ en diavaez. Hogen, pehini eo madelez Doue, pehini e splannder dibar, nemet kevrin e vuhez diabarz ha karantez an Tri Ferson an eil e keñver egile. Evit kement-mañ eta eo bet krouet pep tra gant Doue : da vezañ stern ha danvez ur skeudenn a ziskouezfe en diavaez e vuhez-diabarz, ur skeudenn hag a vefe ur veuleudi beurbad da vister e Dreinded.

Hogen, daoust hag e ve en ur skeudenn hepken e vefe en em ziskouezet ar Vuhez ? N'eo ket, met dindan

meur a skeudenn, an eil o respont d'eben hag an holl o vezañ un dasson eus gwirvoud ar Vuhez.

Pa lavaran skeudenn, dasson, e klaskan gerioù all a glofse muioc'h gant ar mister a zo da zisplegan, ha ne gavan ket. Rak muioc'h eget ur skeudenn, er ster ma komprenomp peurvuiañ ar ger-se, a zo amañ. Evidomp ur skeudenn, nen eo nemet un eilenn bennak divuhez ha maro ; ul luc'hskeudenn da skouer ne ziskouez nemet tresou distiñv ha kaledet. Hag amañ petra a zo en em ziskouezet ? Ar Vuhez. Ha penaos e c'helle ar Vuhez en em ziskouez, hep na ve buhez iveau ar skeudenn anezzi ? Ha c'hoaz hor skeudennouï-ni, ne ziskouezont nemet tresou diavaez. Ha petra eo ar Vuhez nemet tra diabarz ? Neuze, skeudenn ar vuhez a ranko bezañ en diabarz iveau, pe ne vo nemet touell. Met n'hello ket bezañ touell : Doue n'eo ket gaouiat ; En a zo « an Hini gwirion » (I Yann V, 20).

Ar re goz, da respont da ezommoù ar sonj kristen, hag envel gant gerioù resis ar skeudennouï-se eus ar vuhez doueal, a rae implij eus « misterion », « sakramentum ». Petra oa evito ur « misterion », ur « sakramentum » ? Ur skeudenn eus ar wirionez doueal, ur skeudenn welus moarvat, met ur skeudenn vev o terc'hel en he diabarz splannder ha gwirionez ar Vuhez skeudennet. Eveise, ar bed a-bezh a oa evito ur sakramentum, dre ma touge ennañ e-unan ur sakramentum bras ha pennañ, buhez ar Christ war an douar. Hag o tiskenn eus ar misterion pennañ-se, e welent reou all, misterion an Iliz, gant he sakramantou, badeziant hag all, hag en misterion an iliz, misterion pep ene kristen, ar sent evel sakramantoù int iveau ha skeudennouï bev ar vuhez doueal.

Marteze e chom' un diaesamant er pez a lavaran. Moarvat e komprenit mat e c'hell traoù 'zo er bed, Jezuz e-unan, an Iliz, ar Sent, bezañ skeudennouï bev da vuhez an Dreinded. Met penaos ar bed en e bez a vefe ur sakramant, ur misterion, pa 'z eus ennañ ar pec'hed, ar gwall ? Ar respont a zo bet roet pell 'zo gant ar soñjerion gristen, ur respont hag a zo hemañ : permelet eo bet ar pec'hed gant Doue evit ma c'hello

diwar se, ar vuhez peurbadus en em ziskouez splannder. Sed ar pez a anvan ar wellaouriez kristen : pep tra a genlabour er grouadelez da ziskouez en skedusoc'h buhez Doue, pep tra a genlabour da veuleudi an Dreinded, zoken ar pec'hed, zoken en desped dezañ, labour fallakr Satan dre ar bed (1). Marteze ket ha m'emaomp war an douar ne welomp ket anat kement-se, nemet pa welimp en he fez, en deiz hor ginivelez en neñv, e-keñver Doue e-unan, ar grouadelez dindan bennrenerez ar C'hrist, evel ar skeudenn anezzañ holl-lugernus, e vo dimp ur souezadenn beurbad.

Ar Mysterion pennañ : Ar C'hrist

E frazenn ar bed eo Jezuz a zo ar ger pennañ. E skeudenn ar bed eo Jezuz a zo an dresadenn greiz. Da getañ holl eta sellomp outañ, da welout penaos drezañ, he deus buhez Doue en em ziskouezet er bed. « Rak ar Vuhez a zo en em ziskouezet, ha gwelet hon eus, hag e testeniomp, hag e kemenomp deoc'h ar Vuhez peurbadus, an Hini a oa e-tal an Tad, hag a zo en em ziskouezet dimp. » (I Yann, I, 2).

Bavaret hon eus eo buhez Doue en em anavout hag en em garout en mister an Tri Ferson. Penaos dre Jezuz Krist en em skeudenn er bed ar vuhez doueal-se ? Evel-henn : ar Verb enkorfet, Jezuz, a ziskouez dimp penaos ec'h anav ha penaos e kar e Dad. N'eus hini a anav an Tad, eme Jezuz, nemet ar Mab. N'eus hini a anav soñjoù an Tad, nemet ar Mab : en a anav soñjoù af Tad e-kenver ar grouadelez hag an den. Ha setu amañ mennad trugarezus an Tad e-keñver an den diskleriet gant Jezuz : salviñ an dud, o adsevel d'ar vuhez wirion, o gervel endro d'e vuhez doueal. Ha penaos Jezuz a garfe an Tad ? Hen gouzout a rit : betek ar sentidigez ar vrasañ, betek reñi e vuhez evit asur an testeni en deus roet an Tad dezhañ da laveront. An testeni-se pehini eo an danvez anezzañ ? mister

(1) Gwellaouriez Kristen (optimisme chrétien). Ar bennwirionez-se kenstag ouz pennwirioneziou hollvestroniez bag hollvadelez Doue, a gav dija he diskleriadur e sant Paol, Rom. VIII, 28 : « Pep tra, emezan, a genlabour da vad ar re a gar Doue ».

an Dreinded, an anaoudegez-se hag garantez-se o deus an tri Ferson kenetrezo.

Gwelit ur wech c'hoaz aviel St Yann, dreist-holl er pennad XVII ; ha taolit evez penaos en em vesk bepred war vuzeiloù hor Salver ar c'homzoù-mañ : Tad, diskleriet em eus ar sklerijenn, da desteni, hag oc'h ober kement-se em eus diskouezet dit karantez, karantez brasañ, rentet dit kloro dispar. Me 'm eus roet dit gloar war an douar, peurc'hraet em eus al labour az poa roet din d'ober... Diskleriet em eus da ano d'an dud (Yann XVII, 4-6).

Met an Tad, Eñ iveau, a anav e Vab. E ziskleriet en deus dija evel e Vab gwriom, o reiñ testeni da Jezuz dre ar burzudoù en deus roet dezañ d'ober (1). Reiñ a raio c'hoaz testeni dezañ goude ar Basion ouz e lakaat da zasorc'hiañ ha da azenañ er c'hold gant e naturen : « Ro gloar din, Tad, ez kichen, gant ar c'hloar am boa araok krouidigez ar bed ez kichen » (XVII, 5). Testeni a garantez a-berz an Tad a vo kement-se : « Va c'haret ac'h eus a-ziarok krouidigez ar bed » (XVII, 24). Ya, an Tad a gar e Vab a holl viskoaz. Hag hen diskouezet en deus ; n'en deus krouet tra er bed nemet en abeg da glod e Vab, nemet evit lakaat e Verb da bennrener war bep tra, da Vab henañ, da santelaer, hag ouzpenn-se, da Salver ha da drec'hour war an droug. Ar c'hlod-se rentet dezañ eo an Darsorc'h, ar Bignidigez, e c'halloud a-vremañ, e c'haloud a vevaer e-keñver ar re reiz o youl, e c'halloud a varner e-keñver ar re n'houlont ket puraat.

Ha kement-se holl, an darempredou-se diskouezet er bed, etre Jezuz hag e Dad, etre an Tad hag e Verb enkorfet, kement-se holl a zo bet graet en unvaniez ar Spered Glan ha dindan e lusk : « Aotrou Jezuz Krist Mab an Doue bev, C'hwi hag hoc'h eus bevaet ar bed dre ho maro, hervez youl an Tad, ha gant kenlabour ar Spered santel... » eme en oferenn an eil kenbedenn araok komuniañ. Setu aze : Jezuz en deus graet kement tra gant kenlabour ar Spered Glan, dindan e lusk *merzus*. Hag iveau kement en deus graet an Tad e-keñver e Vab, ar burzudoù, an dasorc'h, ar bi-

(1) Yann XIV, 10-12 ; X, 25, 37-38.

gnidigez, santelidigez an dud gant an Iliz hag ar sakramantoù, kement-se holl a zo gant kenlabour ar Spered Glan ha dindan e lusk. Eus un tu, lusk ar Spered a entane kalon Jezuz d'en em reiñ d'e Dad. Eus un tu all, nerz ar Spered a zasorc'h Jezuz hag a roe kloro dezañ a-berz an Tad. En hevelep doare emañ bepred ar Spered en Iliz hag en hor c'halonoù ouz hor c'has eus an Tad d'ar Verb, hag eus ar Verb d'an Tad, d'o anaout ha d'o c'harout gwelloc'h.

Amañ iveau e c'hellfemp erfin notennañ penaos ar pec'had en deus servijet d'ar skeudenn. Felix culpa ! Pec'had evurus ! Kemer an traou dre ar munut a vefe hir marteze. Kompreñomp kement-mañ da vihanañ : En abeg d'ar pec'had eo m'en deus gallet Jezuz en em aberzañ betek ar maro krisañ. N'eus ket karantez brasoc'h eget reiñ e vuhez d'an hini a garer ; n'eus ket testeni uheloc'h eget mont betek ar maro da gadarnaat pez a ouezer.

Adskeudennou

Met Verb Doue, o kemer ur c'horf, a zeu er bed-mañ evit ober ac'hanoù advibion d'an Tad. Dont a ra evel breur henañ un engroez a vreudeur. Galvet omp da vezañ gant ar Verb un hevelep person : galvet omp da chom ennañ, da vezañ unan gantañ, o kaout hevelep soñj hag hevelep youl.

Buhez ar Verb a zo anavezout an Tad hag e garout ; hor buhez er Verb a zo iveau anavezout an Tad hag e garout. Met n'hellomp ket anavezout an Tad hag e garout hep bezañ bet dija anavezet ha karet gantañ : « N'eus hini, eme Jezuz, a zeufe davedon, hep bezañ bet galvet gant va Zad ». An hevelep eskemm a anaoudegezh hag a garantez, hag a zo etre an Tad hag ar Verb, a vo iveau etrezomp hag an Tad.

Diwar-se e c'hellit meizout talyoudegez ar c'homzoù-mañ war vuzeiloù hor Salver : « Tad reiz, ar bed n'en deus ket da anavezet ; me avat, am eus da anavezet, hag ar re-mañ o deus gouvezet eo te ac'h eus va degaset. Diskuliet em eus dezo da ano hag e rin c'hoaz ;

ma vo enno ar garantez ac'h eus va c'haret ganti »
(Yann XVII, 25-26).

An Tad en deus lakaet ar Christ da vezañ evelse Beleg meur ar grouadelez, Beleg meur an Dibabidi. Er Christ e tistroomp d'an Tad, er Christ e resevomp pep gras digantañ. Er Christ e teuomp da vezañ e advibion ha da gaout outañ an hevelep darempredoù hag e Verb. Sed aze « misterion » an Iliz. Ar Christ hag an Iliz ne reont nemet unan, evel er Briedelez, an dud nevez ; n'int ken nemet ur c'horf kevrinus gant un hevelep kalon, un hevelep spered. Met ar ger-se, ur c'horf kevrinus gant un hevelep spered, a zo da gemer gant ur ster resis, rak Spered ar C'horf Kevrinus eo ar Spered Glan e-unan, a zo e labour stummañ an Iliz hag a ziavaez hag a ziabarz.

Evelse relijon ar bed a gemer er Christ ur ster nevez. Darempredoù etre Doue hag an den, eskemm a veuleudi hag a zoujañs eus an den da Zoue, diskenn a c'hrasou eus Doue d'an den, se eo ar relijon. Met en ur relijon naturel e vije chomet Doue evel a-ziavaez dimp ha ni a-ziavaez da Zoue. Bremañ avat n'eo ket se. Unan gant ar Mab ez omp, hag antren a reomp gantañ en buhez diabarz an Dreinded, da garout gantañ an Tad e-unan, d'e anavezout, da vevañ outañ en unvaniez ar Spered Glan. Hor relijon a vo bepred sav ha diskenn, monedone etre an douar hag an neñv, met sav betek en santual an tri Ferson, ha diskenn war-du ennomp eus sklerijenn ha gras an Dreinded.

Hor relijon a vo buhez diabarz. Ne vo ket hepken an Iliz ur stern diavaez, stummet da gelenn, da ren, met he labour a vo dreist-holl santelaat ; ne gelenno, ne reno nemet evit santelaat, evit lakaat en dibabidi buhez diabarz, evit o lakaat da zistreiñ d'an Tad gant meuleudi leiz o c'halon.

Sellit a-dost ouz ar sakramantoù. Petra int ? santelidigez an dud er Christ, distro d'an Tad, kement-se dindan nerz ar Spered Glan. Sellit ouz al levr oferen, ouz pedennou sakrifis an Aoter, hag e welfot petra eo buhez an Iliz, penaos hi ives a zo ur « misterion », penaos unanet gant ar Christ eo antreet e kuzul an

tri Ferson da gemer perz en anaoudegez hag er garantez o deus o zri kenetrezo.

Met an Iliz a ch'ell bezañ c'hoaz skeudenn ar vuhez douel en un doare all, a blij da St Yann hen menegiñ alies. Pez hon eus lavaret betek-henn a zo stag ouz mister enkorfidigez ar Verb, ouz mister hon unanidigez gantañ, ouz mister hon darempredoù gant an tri Ferson. An doare all, a gomz St Yann anezañ, a zo war dachenn hon darempredou kenetrezomp : hol lakaat a rafe kentoc'h da sonjal en un doare luc'h-vannerez (projection lumineuse). Setu amañ penaos. Ar vuhez douel, emezañ, a zo karantez etre an Tri Ferson. En em anavezout a reont, en em garout a reont an eil egile, gant emnaç'h brasañ. Evelse ni ives, mar fell dimp bevañ buhez douel, ha rentañ meuleudi d'an Dreinded, e tleomp en un hevelep stumm en em garout kenetrezomp da skeudenniñ en hor buhez o buhez-int. Diwarisse e komprener mat ar perak da c'hourc'henn ar Salver, d'en em garout kenetrezomp evel m'en deus e-unan hor c'haret, ha perak e tistro St Yann ken alies ha gant ken start aspedenn war ar gengarantez : « An hini a gar e vreur a chom er sklerijenn ha n'eus ket asoup ennañ » (I Yann II, 10).

En em garout kenetrezomp, sed hag a zo gwellañ abostolerez, se 'zo sklerijennañ ar re all, diskouez dezo buhez douel. Setu perak n'eus ket brasañ droukskoilh eget ur c'hristen digarantezus. N'eo ket ar c'homzoù a vefe skeudenn ar vuhez douel, met an oberoù. Petra eo ar feiz hag ar prezeg hep ar garantez efedus ? Tra goullo ha maro. Trouz simbalennou.

Kaout a reomp eta en buhez an Iliz evel ur skeudenn doubl eus ar vuhez douel. Met taolomp evez n'hall ket an eil mont nemet gant egile. Karout an Tad a-unan gant ar Christ dindan lush ar Spered, ha karout e vreudeur diouz skouer an Tri Ferson, a zo tra unan. Penaos karout ar Christ, hep karout an dud en deus ar Christ roet e vuhez evito ? Penaos bezañ eus tiegez an Tad hep karout ar vreudeur all azezet ouz taol ganimp en banvez ar vuhez douel ?

En un hevelep doare, en buhez spredel pep ene kristen e kavomp ives evel ur skeudenn a-serz, an

unvaniezh gant ar Christ en un hevelep soñj ha youl ; ha war un dro, evel ur skeudenn a-blaen, evel dre luc'h-vannerez ar c'hras en isvoud an ene. Notomp berr ha berr un dra bennak diwar-benn an eil hag eben.

Ar skeudenn gentañ a zo eta en hon oberennou a feiz, a esper, hag a garantez.

Ar vuhez doueel a zo anaoudegez. Penaos kaout anaoudegez doueel ? Dre ar feiz. Ar feiz a vo ennomp anaout Doue hervez m'en em anav e-unan, anaout mennad an Tad e-keñver ar bed evel m'en deus divizet anezañ. Ar feiz a zo, gouzout en deus an Tad urziet pep tra evit klod an Dreinded, evit klod e zibabidi, zoken ar pec'hed, gouzout « e kenlabour pep tra d'ar mad ».

Ar vuhez doueel a zo karantez. Karantez mibion d'o Zad da gentañ holl ; ha war un dro karantez d'ar Breur henañ, d'ar pried ez omp unan gantañ, karantez d'ar Spered Glan a vez ouz hol luskañ d'ar mad hag ouz hol lakaat da bediñ gant huanadoù dilavarus. Ha diwar-se karantez ouz ar bed, ouz ar re all, karantez ouz pep tra hervez m'o c'har an Tri Ferson. Karantez hag a zo hepken ar feiz o tont da vezañ efedus, feiz vev. Pegen anat e kompreñomp n'hall ket bezañ ennomp feiz wirion nemet ha bev e vefe, nemet ha karantez e vefe ! Karout a zo bale er sklerijenn, eme St Yann en e Lizer.

Ar vuhez doueel ennomp a vo feiz ha karantez. Met ar vuhez-se a c'hell kreskiñ, a dle kreskiñ. Ha setu perak hon eus ennomp an esper, evel vertuz ar c'hresk. Doue hor c'har. Penaos n'hor befe ket esper ennañ ? « Sed amañ ar fiziañs hon eus outañ ; selaou a ra ouzimp mar goulenomp un dra bennak hervez e youl » (I Yann, V, 14).

Betek pelec'h e c'hellimp kreskiñ ? atizet gant peurte degouezioù ? Ur wech c'hoaz e tistro amañ respont ar wellaouriez kristen. Seul vuioch e kresco ennomp nerz ar vuhez doueel, ma rankimp stourm kalet evit ar feiz hag ar garantez. « In patientia possidebitis animas vestras », « Dre c'houzañvegez e c'honezfot hoc'h

eneoù », a adlavar ar Skriturioù. An diaesteriou a zo evit uhelidigez ar Sent.

Met sellomp bremañ ouz an eil skeudenn, ar skeudenn a-blaen e don hon ene.

Penaos karout an Tad hep bezañ karet gantañ ? « Kement hini en deus karantez a zo ganet eus Doue » (I Yann IV, 7). « Gwelit pebez karantez en deus diskouezet an Tad en hor c'heñver, pa 'z omp anvet bugale da Zoue hag ez omp... » (I Yann III, 1). Setu m'hon eus dre labour ar Spered Glan resevet ennomp perz en natur Doue ; evel ar siell a verk ar c'hoar teuzet ; muioc'h eget se, evel ar sklerijenn a dreuz ar strink ; setu maz eo spluinet hon ene gant splander bev an natur Doue. Evel ur skeudenn a-blaen, dre luc'h-vannerez. Bezañs Doue ennomp, bezañs ispisial. Rak en boudou ar bed n'emañ ket Doue bezant gant kement a zo anezañ, met dre e nerz hepken, e kement ha ma talc'h anezo en o boud. Met ennomp gant ar c'hras, en em ro Doue gant kement a zo anezañ, a-bez. « Va muiañ karet, bremañ ez omp bugale da Zoue, daoust n'eo ket bet diskouezet c'hoaz petra vezimp ; met hen gouzout a reomp, pa 'n em ziskouezo, e vezimp heñvel outañ dre ma welimp anezhañ evel m'emañ » (I Yann, III, 2).

Evel m'emañ. Emañ dija o vezañ ennomp evel m'emañ. Petra 'vank dimp ? Gwelout ar vezañs-se.

Met en em ziskouez a raio. Kouenzañ 'raio ar ouel. Ha neuze gwelout a raimp, karout a raimp an Hini a oa dija o chom ennomp, Doue en buhez an Tri Ferson. Neuze e vo klok ennomp skeudenn ar vuhez doueel. Neuze en em welimp skeudenin vev ar Vuhez.

Notenn. — Evit aesaat an dispelegadur n'hon eus ket komzet diwar-benn an Aled. Sklaer eo e talv evito al lodenn vrasañ eus ar pez a lavaromp diwar-benn ar C'horf Kevrinus ha diwar-benn ene pep unan evel skeudenn ar vuhez doueel.

Rak int ives a zo eus ar C'horf Kevrinus, o vezañ bet santelaet en abeg da enkorfidigez ar Verb ; evito ives e talv ar gourc'hemenn a garantez a ra unvaniezh ha peoc'h o c'heoded neñvel. Ha pep unan eus an

Aeled eveldomp, araok gwelout Doue hag e garout tal ouz tal, en deus ranket asantiñ d'e gomz gant ar feiz hag ar garantez. Hag o vezañ sentet ouz Doue, int deut da vezañ int iveau advibion da Zoue ha da azezañ hep mui gortoz ouz taol ar banvez doueel, lec'h ma weler ha ma karer en didermen hag en peurbad.

MAODEZ GLANNDOUR,
Mae-Mezeven 1947.

SANT PADRIG E VUHEZ, E VOJENN

Ar pennadoù-mañ a zo bet troet ganin diwar levrig Jord DOTTIN, Les Livres de Saint Patrice, apôtre de de l'Irlande, Bloud et Gay, Paris, eil mouladur, 64 pajenn (hep bloaziad warnañ). An notennou a gavor amañ e kerz an destenn, a zo iveau diwar al levrig ; hogen n'em eus ket degaset amañ an holl notennou roet gant Dottin, met ar re hep mui ken a gaven tal-voudusañ.

M. G.

MAMMENOU-ISTOR DA VUHEZ SANT PADRIG (1)

Un nebeut dornskridou o deus miret dimp mammennou-istor eus ar pouezusañ evit studi buhez St Padrig : daou skrid, a zo anvet *Libri Sancti Patricii Episcopi*, gant levr Ar Marc'h, dornskrid iwerzonat eus an IXe kantved, daou skrid ha n'heller ket lakaat o gwiriegez en arvar. Unan anezo a zo anavezet dindan an ano *Konfession Sant Padrig* (K) ; egile dindan an ano *Lizer da Gorotikus* (L).

Er *Gonfeson* e tispleg Padrig, war zibenn e vuhez, dre be hent burzodus en deus Doue bleniet anezañ da vezañ abostol Iwerzon. El *Lizer*, e sav klemm a-enep torfedou soudarded Korotikus ouz tud eus e gristenion. N'int ket eta un emvuheziadur, met tennañ a c'heller hag eus ar *Gonfeson* hag eus al *Lizer*, mene-

(1) Evit an notennou-man eo bet implijet dreist-holl, oberenn vat Menan J.-B. Bury, *The life of St Patrick hag his place in history*, 1905.

The tripartite life of Patrick, moul. Stockes, 1887, o deus roet aman danvez mojenn St Padrig. Levrioù St Padrig a zo meneget gant ar rannadur dre lodennou roet gant White, ha notennou Muire'hу Trec'hant gant ar rannadur dre bennadou roet e mouladur E. Hogan, *Documenta de St Patricio Hibernorum Apostolo ex libro Armacchano. Analecta Bollandiana*, t. I, p. 531-535 ; t. II, p. 57-116.

gadurioù paot awalc'h ha resis a-wechoù diwarbenn buhez ar sant.

Ouzpenn-se e vez lakaet war ano St Padrig, teir frazenn verr, dindan an titr *Dikta Patrikii* (D) hag ur bedenn en iwerzoneg, anvet *Faed Fiada*. Daou eus lavarou St Padrig a seblant gwiriek. Ar bedenn a zo da vihanañ koz meurbet. Da grediñ ez eus erfin e vije gwiriek, al lizer-gelc'h skrivet gant an eskibion Patrikius. Auksilius hag Iserninus, diwarbenn ar reolennou hag ar c'hastizou bet divizet gant an trè eskob ; marteze e vije bet ar skrid-se etreskrivet ennañ (interpolé) ; marteze ne vije ket.

Ar skridoù-se a sav betek ar 5^{vet} kantved.

Daou gantved goude-se en em ziskouez danevelloù kentañ buhez Sant Padrig. Goude 668, e skrivas an Eskob Tirec'han un dezrevell latin eus buhez ha mision St Padrig, diwar meur a levr, unan anezo piaouet gant an Eskob Ultan eus Ardbrakan, en Mid (Meath). War-dro an hevelep koulz, e voe iveau savet ur skrid henvel gant Muirc'h Maku-Mac'hteni. Hag e teu ur meulgan an iwerzoneg enenor da St Padrig, ha n'eo ket kosoc'h eget 800. Goude-se, menegomp ar mammennou all o renkañ anezo hervez o zalvoudegez : daou vuhez latin anvet gant Kolgan *Vita secunda* ha *Vita quarta* ; ur vuhez en iwerzoneg mesket gant latin, anavezet dindan ano *Buhez teirlodennet*, a zo eus an XIe kantved (an *Trede Buhez hervez Kolgan*) ; ar vuhez savet gant Probus (*Pempvet Buhez gant Kolgan*) ; an notenn diwarbenn Padrig en *Istoria Brittonum* gant Nennius (war-dro 800) ha danevelloù Marianus Skotus (maro e 1083) ; erfin ur brezegenn iwerzonek diwarbenn St Padrig (13^{vet} kantved). Eus an *dastumadurioù-istor* iwerzonat pe gembreat, eus *Katalogus Sanctorum Hiberniae* (roll-sent Iwerzon), e cheller iveau tennañ un nebeut diskleriadennou talvoudus.

Petra kendastum diwarne ? Mar ne c'heller implijout gant surentez nemet ar skridoù lakaet war ano Padrig, e vefe iveau diskouez re-veur zisfiziañs, nac'hant pep talvoudegez da zanevelloù koz o deus implijet testenioù deuet dezo war-eeun, ha levrioù kollet hiziv, evel m'o deus graet huheziou Tirec'han ha Muirc'h.

IWERZON ER PEMPVET KANTVED

Pa zegouezas St Padrig en Iwerzon e oa lodennet ar vro etre kantonioù, ur meuriad (*tualth*) o vevañ war bephini anezo. Brasoc'h pe vihanoc'h e oa ar c'hantonioù-se, hag en em strollañ a raent d'ober pemp rann-vro : Mid (Meath), Ulaed (Ulster), Muman (Munster), Laegin (Leinster), Connac'ht (Connnaught). Hervez ar gwir, e oa perc'hennet an douar gant ar meuriad ; en fed avat e oa dalc'het gant ar rouaned hag an noblañsou. E stumm ur Chladdalc'hegez en em ziskouez ar gevredigez bezañ : labourerion-douar difrankiz (*bothac'h, sencleithe*), merourion frank (*ceile*), merourion o perc'hennañ tropelloù hag arrebeuri (*aire*), an noblañsou a berc'henn en tu hont da se douaroù (*flaith*).

E penn pep meuriad e oa ur roue (*Ri*). Ar rouaned-se a oa dindan suj ur roue-meur e penn ar rann-vro, a baeant truaj dezañ. En Bro Ulaed avat, e oa strollet ar meuriadoù etre teir rouantelez : Allec'h, Oriel, Ulaed, pep hini en he frankiz e-keñver ar re all. Rouaned Muman, Laegin, Connac'ht, Alec'h, Oriel, Ulaed, a oa dindan suj Roue Mid, a oa Roue-meur evit Iwerzon a-bez. En amzer St Padrig e oa Loegaer Mac Néil roue meur Iwerzon.

N'eus ket da grediñ e oa ehanet er Vvet kantved gant an dizurz politikel a zo taolennet dimp gant danevelloù koz Iwerzon. Evel gwechall e veze moarvat o vrezeliñ an eil ouz egile ar meuriadoù, ar rannvroioù, evit laerez ar saout, skrapañ gwragez, sezizañ kreñvlec'hioù, drastañ tiez.

Evit diazezañ start an Iliz Kristen e tleas Padrig akuizitañ douaroù (Konfeson 52), strivañ da griste-naat rouaned ha noblañsou (K. 41) perc'hennet an douar. Aesoc'h a voe dezañ al labour, gant dizunyviezou ar pennou bras.

Evito da vezañ bras, ne oa ket didrec'hus an diaesamantoù a gavas war dachenn ar relijion : ar c'hredennou pagan ne oant ket uheloc'h eget an idolennouriez hag an azaouez da nerziou an natur ; Doue brasañ Iwerzoniz pagan a seblant bezañ bet an Heol

(K. 60). Met idolennou (grigriou) o deus bet iveau (K. 41). E Mag Slec'ht e oa pennan idolenn Iwerzon, Ken Kruac'h, golet gant aour hag arc'hant, daouzek idolenn all golet gant kouevr en dro dezi. Lidlazet e veze dezi bugale evit kaout laez hag ed. Kinnigadennou d'an eienennou a veze graet gant an Druized (1). Mel gouez a veze kinniget en prof-aberz (K. 19). Krede et veze er speredoù dreist-denel anvet *Side*, a veze dindan an douar (2).

En dro d'ar Rouaned en em gave divinourion ha sorserion, a vez anvet gant ar buheziou latin : magos, aruspices, incantatores (3). Druized an testennou Iwerzonek int-i. E gwenn e oant gwisket (4). Touzet e oa o blev eus ur skouarn d'eben (5). Ne oa beli warno nemet hini ar roue o mage. Ne oa en o zouez urzaz ebet ha d'an amzer-se ne oant ket ur c'horf er gevredigez. Strobinellerion-vras e oant avat, rak en mojenn St Padrig e welomp anezan o stourm outo a daolioù burzudoù.

Da zastum pep tra dre verr, ne seblant ket Iwerzon d'ar Vvet Kantved bezañ bet unvanet ha frammet mat na war dachenn ar politikerez, na war dachenn ar relijon.

ISTOR SANT PADRIG

Pez 'zo diarvar eus buhez St Padrig n'eo ket kalz a dra e-keñver pez a ziskler ar Vojenn ; n'eo ket awalc'h evit rein diwar e benn ur skeudenn piz ha klok.

Pez a zo diarvar eo kement a c'heller tennañ eus e oberennou, Konfeson ha Lizer. Hervez ar mammennou-se eo bet ganet Padrig en Breiz-Veur. E gerent en deus er vro-se (K. 23, 43) a vez anvet gantañ e vro (K. 17, 43). E dad Kalpurnius a oa diagon (K. 1) ha penn-degad (Liz. 10). E dad-koz a oa ar beleg Potitus

(1) Tirec'hant, pen. 39.

(2) Tirec'hant, pen. 26.

(3) Muirch'hant, pen. 9.

(4) Tirec'hant, pen. 42.

(5) Tirec'hant, pen. 26. Sell. Bury, p. 240-241.

(K. 1). Bevañ a rae Padrig e Bannavem Taberniae, bourc'hig ma perc'henne e dad e-kichen dezi ur vereuri vihan (K. 1), labouret gant sikour mevelion ha mitzion (Liz. 10 ; K. 1). Seitek vloaz edo, pa voe skrapet da vezañ kaset da sklav da Iwerzon (K. 1). Implijet e voe eno da vaesa tropelloù ha pediñ a rae deiz ha noz er c'hoadoù bras hag er meneziou (K. 16). Goude c'hwech vloaz tremen, e tec'has kuit diouz ti e vestr hag ez eas da lestrañ en ur porz da daou c'chant mil-tir ac'hano (K. 17). Goude merdeiñ e-pad tri devez, e touaras en ur vro didud, e lakaas eiz devez war-n-ugent da dreuziñ anez. (K. 19). N'eo ket ur wech hepken e voe kaset evelse da sklav ; pell goude an harlu kentañ-se, e voe skrapet adarre, nemet ne chomas dindan dalc'h nemet daou viz (K. 21). Goude un nebeut bloaveziou, e tistroas Padrig da di e gerent e Breiz-Veur (K. 23). Eno en em santas galvet da avielan Bro Iwerzon (K. 23). Enebiñ a reas e-pad pell ouz ar vouez-diabarz-se (K. 23-28). Ne guitaas da vont da Iwerzon nemet goude beajoù en Galia, en Italia, hag en enezennou ar mor Tirenian (D. 2 ; K. 43), hag en desped d'an dud en dro dezañ, kerent ha tud e karg, seniores (K. 23, 26, 46). Urziet e voe da ziagon (K. 27) ha goude-se da eskob (L. 1). Badeziñ a reas paganed a-viliadoù (K. 14, 38, 42, 50 ; L. 12, 16). Urziañ a reas reoù all (K. 51, L. 3). Beajiñ a reas dre ar vro hep skuizañ (K. 51, 53), pare bepred da vezañ lazet, pe da vezañ lakaet da sklav, pe gwallgaset (K. 37, 52).

Marteze e c'heller un tammig kloaat an danevell-vuhez-se gant an testennou a ziwarlec'h skridou St Padrig, pe diwar boellata ?

Daou vloaziad hepken a zo merket gant surentez awalc'h, bloaziad donedigez Padrig en Iwerzon, a zo hervez un hengoun divrall. 432, ha bloaziad e varo, 461, merket awalc'h gant kenlavur *Danevelloù Ulster* ha *Danevelloù Inisfallen*. Maro eo d'ar 17 a viz meurz, a zo deiz e ouel.

Pelec'h avat e oa ti kerent Padrig, n'heller ket anavout gant surentez, nag al lec'h ma voe kaset da sklav, nag ar porz ma lestras evit tec'hout diouz ti e vestr,

nag ar porz ma touaras endro en Iwerzon pa zistroas evit e vision.

An amzer etre e zistro eus ar sklavelez betek e vision, a dle bezañ bet ur mare a bedenn hag a studi e sell d'e labour-avielañ. Hervez an hengounioù, ez eas Padrig da gaout Amator, eskob Alsiodor (Auxerre e Bro Chall) pe German, e warlerc'hiad. En Galia eta e seblant bezañ bet stummet d'ar vuhez-veleg, martez urziet ivec.

Diaeis eo avaf gwelout pez 'zo istorek eus an dardoudu a gonter diwarbenn e vision en Iwerzon. Dont a rae war-lerc'h Palladius. Gouzout a reomp e labouras da gentañ en Ulidia (Ulaed), ha goude-se en Mid, hag erfin en Connac'h. Mont a reas da Roma en 441. Diazezañ a reas manati Armarc'h en 444. Gweladenniñ a reas lies gwech manatioù kreisteiz Iwerzon, E warlerc'hiad e voe e ziskibl Benen (Benignus).

Padrig a anave mat-tre ar Skritur-Sakr, hervez m'hen diskouez ar Gonfession hag al Lizer, a zo leun gant arroudou eus ar Bibl ; stummet eo ivec e frazennoù gant lavarennoù tennet eus an Testamant koz pe nevez. Met ken aes all eo gwelout ne oa ket al latin ur yez voaz da abostol Iwerzon. Hen anzav a ra e-unan (K. 9, 11, L. 1). Tenvalaet eo un tammiig nerz ha sklaerder e soñj gant e stumm displegañ rust ha direiz. Nemet e spurmanter bepred personelez dedenus an oberour, santerez kizidik mesket gant nerz dalc'hus, ene stoket don gant rebechoù diwir e vreudeur met divrall dirak an aon hag ouz heskinadurioù ar Baganed ; kalon santed a bliñ dezi kuzat he ferzioùmat dindan ouel an izelegez kristen, o 'n em sellout hepken evel ur benveg etre daouarn Doue.

MOJENN SANT PADRIG (1)

Gant ar vojenn eo leuniet, hag ouzpenn leuniet, ar mankadurioù a gavomp en Istor Sant Padrig. Hervezi

(1) An danevelloù-man a zo hervez ar Vuhez Teirlodennek. Nemet e vo merket, en notennou, amprestadurioù ar vuhez-se digant testenioù kosoc'h.

e oa Padrig eus Ael Kluad (Dumbarton) en Breiz Veur. Konkesa (1) a oa ano e vamm, a ouenn frankat ha kar da Sant Marzin. Ganet e voe war ur maen a zeud da c'hleborek mar greer ur fals-ledouet en e gichen. Merket e voe e vadeziant gant tri burzud : ur vammenn a strinkas eus an douar, ar beleg hag a vadezas anezaañ, dall ma oa, a adkavas ar gweled ; hag eñ daoust n'en devoa ket desket lenn a c'hellas lenn pe-dennou ar vadeziant. En e yaouankiz e ra Padrig kalz a vurzudou : enaouin a ra tan en un ti heuzet gant an douriou ; lakaat a ra skornennou da zéviñ ; pareañ a ra e c'hoar diouz ur gouli d'he fenn ; redian a ra ur bleiz da rentañ un oan en devoa lonket ; advevañ a ra buoc'hed lazet ; adreiñ a ra buhez d'e dad mager ; kemmañ a ra an dour en mel ; servijet eo gant un Ael ; ober a ra laez kaoulet hag amanenn gant erc'h evit paeañ an truaj d'ar roue ; nemet diouzti goude bezañ bet diskouezet d'ar roue e tistro al laez hag an amanenn da erc'h hag ar roue a ziskarg Padrig diouz an truaj da viken. Evel-se e tremenas e yaouankiz.

Seiz mab Fec'hmaed, roue Breiz Veur, a oa bet harluet ; dont a rejont da breizata en Arvor. D'ar c'houlz-se edo o veajin en Arvor un toullad Bretoned eus Straz Klid, en o zouez kerent Padrig. Lazet e voe Kalpurnius ha Konkesa. Degaset da sklav e voe Padrig hag e ziw c'hoar Lupaed ha Tigris. Douarañ a rejont en hanter noz Iwerzon, ha gwerzet e voe Padrig da Viliuk, mab Buan, roue Dalaradia (2) ; hag e ziw c'hoar a voe gwerzet en Konael Murzem. Karg Padrig a voe maesa ar moc'h (3) en maeziou gouez Slemich (4). Evit e gennerzañ e teue an Ael Viktor (5) d'e wela-denniñ. Degas a ra d'ar Christ mab ha diw verc'h e vestr. Laouen bras e oa Miliuk gant e servij, hag evit e stag an outañ e roas dezañ ur bried. Pebez souez gant Padrig pa anavezas er plac'h-se unan eus e c'hoare-

(1) Muire'hу, pen 1.

(2) Miliuk a oa ur maj hervez Tirec'hlan, pen, 1 ; an Dalaradia a oa enni Kontelez Antrim brennan.

(3) Tirec'hlan a ro ano eus menez Skerry (Skerry) ha menez Miss.

(4) Tirec'hlan pen, 1.

(5) Tirec'hlan, pen, 1. Gant Muire'hу, pen, 1, ez eo anvet Viktoricus.

zed. A-benn ur pennad e c'hourc'hemennas an Ael Viktor da Badrig mont d'an Italia da zeskīñ ar Skrituriou ; diskouez a reas dezañ ul lec'h ma kavfe o kleuzian ur yalc'had aour. An tefizor-se a roas d'e vestr evit e zaspren, ha mont a reas da aber ar Boin lec'h ma savas war vag. Goude an darvoudou en deus e-unan displeget anezo (1) e tistroas d'e vro c'henidik. Eno, tregont vloaz ma oa (2) e klevas e meur a weladenn, galv Doue. T'reizañ a reas mor Wight, da zont e Galia, hag e tremenas betek en Italia (3) lec'h ma kavas Sant German, brudetañ eskob Europa d'ar c'houlz-se ; en e gichen en em lakaas war studi lezennoù an Iliz. Goude-se ez eas da Dour, da welout Sant Marzin, evit degemer dioutañ ar gern vanac'h. Alsiodor (Auxerre) a oa ano ar manati renet gant Sant German (4) ; Leriñs and an enezenn ma studias Padrig e kichen an eskob (5). Tregont vloaz a oa Padrig pa zeus da gout Sant German (6) ; tremen a reas tregont vloaz er studi hag er prederi. Un deiz ma oa war ribl ar mor Tireniek, e tegouezas en ul lec'h ma veve tri Fadrig all, en ur c'hev etre ar menez hag ar mor ; chom a reas sez vloaz ganto, d'o servijout, erreet outo gant mignoniez speredel. Pa voe Padrig tri ugent vloaz e c'hourc'hemennas dezañ an Ael Viktor a-berz Doue, mont da avielañ Iwerzon.

Mont a reas Padrig war vor gant nav c'humpagnun hag e tigouezas en un enezenn ma veve daou bried yaouank gant kozidi kabac'h. « Va bugale vihan int » a respondas an den yaouank d'ur gouleñn a rae Padrig diwar-benn o c'hozni. Hag evel ma souze Padrig, e tisplegas dezañ e oa en enezenn-se gant e wreg abaoe amzer ar Christ. Hemañ, en eskemm d'an degemer mat o devoa graet dezañ, en devoa roet dezo bevañ hep kosaat betek deiz ar varn diwezañ. « Ha setu, emezan, e oa het diouaganet dimp da zonedigez. Lezet en deus Doue dimp ur vaz d'he reiñ dit-te pa afes da brezeg d'ar Chouzealed ».

(1) Sellout ouz Konf. 18-23.

(2) Muirc'hui, pen. 4.

(3) Sell. Meulgan Samf Fiak, poz. 6.

(4) Germanum episcopum Alsiodori, eme Muirc'hui, pen. 5.

(5) Aralanensis, hervez Tirec'hant, pen. 1.

(6) Sell. Muirc'hui, pen. 4 ; Tirec'hant, pen. 1.

— « Ne gemerin ket anezi, eme Padrig, nemet e vo Doue e-unan hen rofe din ». A-benn tri devez ha teir novez, en em ziskouezas Doue dezañ o c'hourc'hemenn endro dezañ mont da brezeg d'ar Chouzealed ; reiñ a reas dezañ baz Jezus (1) d'e skoazellañ er riskloù hag en emgannoù en dije da dremen enno. En eskemm e c'houlennas Padrig digant an Aotrou Doue ma vefe a-du dehou dezañ e rouantelez an neñv da varn ar Chouzealed en deiz a Varn, ha ma rofe dezañ kement aour hag arc'hant a c'helle dougen e nav c'humpagun.

Ar pab Kelestain (Celestine) en devoa kaset e arc'h-diagon Palladius (2) gant daouzek den da brezeg an Aviel en Iwerzon, nemet goude bezañ diazezet teir Iliz en Leinster, e voe kaset Palladius er maez gant Nazi (Nathi) ; hag evel ma oa o tistreiñ e kouezas klañv e Bro ar Bikted hag e varvas (3). Pa glevas Padrig kelou eus an dra-se, ez eas da Roma da resev an urziou sakr e voe roet dezañ gant Kelestain dirak sant German hag Amazo (Amatho) roue ar Romaned. En hevelep deiz e voe urziet iveau Auksilius hag Iserninus (4). Neuze eo e voe roet gant Kelestain da abostol Iwerzon, Padrig da ano, rak en araoek en devoa tri ano : an hini en devoa resevet digant e gerent a oa Sukat ; e ano sklavelez, Kozraeg (Cothraige) ; an ano en devoa bet digant sant German, Magonius. E-keit ma reseve an urziou sakr e voe klevet tri laz-kanañ en em responde an eil d'egile : kor an Aeled en neñv, kor ar Romaned, ha kor ar vugale en Koadeg Foc'hlad.

Douarañ a reas Padrig en Bro Leinster en Inver Dea (5), er pempvet bloavez roueelez Loegaer, mab Niall. Endro d'ar roue e oa drouized ha divinourion a ziouaganas donedigez Padrig dindan ar c'homzou-mañ :

« Dont raio unan kerniet dre ar mor,
Ur vantell gabellek hag ur gammell dezañ,

(1) Ar gammell-se a oa anezi en Armac'h en XIth kantved. (Sell. The annals of Tigernach, A. 1027 ha 1030 ; Book of obits and Martyrology of the Cathedral church of the Holy Trinity, Dublin, mouladur Crosthwaite, 1844, p. VIII ha da heul). Bury, p. 320.

(2) Muirc'hui, pen. 7.

(3) Sell. Muirc'hui, pen. 7.

(4) Muirc'hui, pen. 8, a lavar e voe eskobet Padrig gant Amazo, eskob-rout.

(5) Hostiam Dee, e Muirc'hui, pen. 10, e kichen Wicklow.

Hag en tu ar reter e vo e daol
Ma responto e diegez holl :

Amen, Amen (1).

Dont a raio ar re gerniet hag a savo manatiou,
Hag a gensakro ilizoù, tiez bras ma vez kannet
enno,

Toennou lemm e-leiz, ur rouantelez endro d'ar c'hannoù.

« Arouez diskar ar baganiez e vo », a lavarent en
ouspenn.

Eus Inver Dea ez eas Padrig da Inver Domnan (2) a
villigas dre ne gavas ket pesk eno, ha goude-se da
Inver Boind lec'h ma kavas pesk ma vennigas anezi
(3). Hag, e touaras en Inver Slan (4), en Ulaed, evit
mont da weladenniñ e vestr koz Miliuk, ha degas
dezañ ur priz daspren doubl, douarel ha neñvel. Da
geloù e zonedigez, hemañ avat, kuzuliet gant an diaoul,
a antreas en e balez a oa leun a aour hag a arc'hant,
a skoas tan ennañ, hag en em zévas gant e holl den-
zoriou (5). Met Padrig a droas Dic'hü d'e relijion, an
den kentañ badezet gantan en Ulaed (6).

Pa voe tost Pask e soñjas Padrig ne oa lec'h ebet
dereatoc'h evit lidañ ar gouel eget kompezen Breg,
e-kichen Tara. Plantañ a reas e deltenn eno e Ferta
Fer Feik, hag ec'h aozas tan Pask. Hag e tegouezas
ma oa ar c'houlz ma oa lidet ar gouel pagan en Tara.
A bep tu e terede di rouanez ha noblañsou, drouized ha
divinourion Iwerzon. En noz-se e oa difennet enaouiñ
tan ebet en Iwerzon araok tantad Tara. Ha setu ma
welias ar Baganed, holl gompezenn Vreg sklerijennet
gant tantad Padrig. Hag an drouized da lavarout ne
vefe tu ebet da lazañ an tan-se mar ne vije ket lazet
en noz-se. Lakaat a reas ar roue prest e girri, hag ez
eas da gavout Padrig. Hemañ en em droas da bediñ
an Aotrou Doue, hag e c'hoarvezas ur c'hren douar a
lakaas an tec'h war arme Loegaer ; hemañ a c'houlen-

(1) Muirc'hu, pen. 9.

(2) Matahide River, e hanter-noz Bro Leinster.

(3) Aber ar Boin (Boyne).

(4) Muirc'hu, pen. 10. Aber ar Slaney etre Ringbane ha Ballintogher.

(5) Muirc'hu, pen. 11.

(6) Muirc'hu, pen. 10.

nas peoc'h (1). An deiz war lerc'h ma oa bodet gwazed
Iwerzon da evañ e sal vrás ar palez, serret an dorioù
warzo, en em ziskouezas Padrig en o zouez. Ar roue
a c'houlennas outañ tostaat, ha pennrener an droui-
zed a ginnigas dezañ ur c'hopad kontammet. Padrig e
vennigas, hag an dourenn a galettes. O welout ar bur-
zud-se e reas an drouiz dae ouz Padrig daoust piw a
rafe ar miañ a surzidou, hag ez asantas Padrig.

Lukat Moel a lakaas erc'h da gouezañ war an douar
betek ma tizas gouriz ar wazed. Hag e lavaras Padrig :
« Kas kuit anezañ, mar gellez ». An drouiz a respon-
tas : « N'hellan ket araok arc'hoaz d'an eur-mañ » —
« Dre varn Doue, eme Padrig, en droug emañ da c'hal-
loud, n'eo ket en mad ». Hag e vennigas pevar c'horn
ar gompezenn, ha buanoc'h eget ar gomz e oa steuziet
an erc'h, hep glav, hep heol, hep avel. Neuze diwar
hud-galv an drouiz, e kouezas an deñvalijenn war
dremm an douar, hag e lavaras Padrig : « Kas kuit
an deñvalijenn. » — « N'hellan ket hiziv, eme an drouiz ».
Padrig avat a bedas an Aotrou a vennigas ar gompe-
zenn, hag e voe kaset kuit an deñvalijenn, skedîñ a
reas an heol hag an holl a drugarekaas anezañ. Padout
pell a reas ar stourm-se. Padrig erfin a ginnigas d'an
drouiz en em serriñ gwisket gant e gazul-eñ. Padrig,
en un ti ma vefe goude-se skoet an tan ennañ, ha war
un dro, unan eus e gloareged gwisket gant toneg an
drouiz. Devet e voe an drouiz, hep na vefe mastaret ar
gazul gant an tan, ha yac'h dibistig e chomas ar c'hoareg
(Benen e oa) daoust da doneg an drouiz bezañ het
pulluc'het. Goude bezañ klasket en aner lazañ Padrig,
e kouezas Loegaer ouz e dreid o prometiñ krediñ en
Doue (2).

Eus Tara ez eas Padrig da d-Telltown da gaout Koir-
pre, mab Niall, a glaskas e lazañ ha skeiñ e dud en
dour ar stêr. Met resevet mat e voe en enep gant Konall
Golban, ur breur all d'ar roue Loegaer, a roas dezañ
un dachennad evit un iliz. Bennigañ a reas Padrig al
letonenn ma veze dalc'het Bodadeg Telltown, o lava-
rout ne vefe morse kaset kuit diwarni kelan un den

(1) Muirc'hu, pen. 13-14.

(2) Muirc'hu, pen. 18-20.

maro. En em lakaat a reas gant kalon da gristenaat Meuriad an O'Neilled. Mont a reas goude-se da d-Tiraweley gant un autre-tremen en devoa prenet warbouez aour, ha degas a reas d'ar feiz kristen roue ar vro hag un toullad bras eus e dud. Diazezañ a reas Ilizoù en Tethia, hag e lakaas idolenn Kenn Kruaec'h da sankañ dindan douar.

Eus Mid e tremenas e Konnac'h. Un deiz, da sav an heol, ma oa e kichen un eienenn nes da Gruac'h, e teus evit en em welc'hiñ evel ma oa boaz gant ar merc'hed, Ezn ar wenn ha Fedelm ar rous, merc'hed Loe-gaer ; o welout ar gloareged bodet en o dilhad gwenn e voent souezet hag e kredjont e oant tasmantou. Lavarout a rejont da Badrig : « Eus pelec'h oc'h, eus pelec'h e teut ? ». Ma respontas Padrig dezo : « Gwelloc'h eo krediñ en Doue eget gouleñ diganimp pehini eo hon gouenn ». Ha neuze ar verc'h henañ da c'houllenn : « Piw eo Doue ? Pelec'h emañ o chom ? Pelec'h e di anneze ? Hag-en en deus mibion ha merc'hed, aour hag arc'hant, ho Toue ? Ha bev eo bepred ? Kaer eo ? Kalz a dud oc'h ober war-dro e vab ? Kaer eo e verc'hed ha karus da baotred ar bed-mañ ? Pe en neñv pe war an douar emañ ? Er mor ? Er stêriou bras ? Er meneziou ? Penaos e vez karet ? Penaos e vez kavet ? Ha yaouank eo, pe goz ? ». Ha Padrig, leun gant nerz ar Spered Glan, a respontas : « Hon Doue eo Doue an holl dud, Doue an neñv hag an douar, ar mor hag ar stêriou, an heol hag al loar, an holl stered, Doue ar meneziou uhel hag an traoniennou izel. O chom emañ a-us d'an neñv, en neñv, dindan an neñv, war an douar hag ar mor ha kement a zo enno. Reiñ a ra c'hwez ha buhez da bep tra ; brasoc'h eo eget pep tra ; en e zalc'h emañ pep tra. Enaouiñ a ra sklerijenn an heol, sklerijenn an noz ; ober a ra eienennou en douar sec'h, ha enezennou sec'h e-kreiz ar mor ; ha lakaet en deus ar stered da servijeron d'ar gouleier bras. Ur mab en deus a zo peurbad gantañ, hag heñvel oufañ, ha n'eo ket ar Mab yaouankoc'h eget e Dad, nag an Tad kosoc'h eget e Vah. Hag ar Spered Glan a c'hwez enno, ha n'int ket disrannet an eil diouz egile, an Tad, ar Mab hag ar Spered Santel. Ha me a fell din hoc'h unaniñ gant Roue an neñv, rak merc'hed oc'h hepken

d'ur roue douarel ». Hag evel pa ne vije dezo nemet ur genou hag ur galon, e lavaras ar plac'hed :

« Desk dimp penaos krediñ en Roue an neñv, diskouez dimp penaos e welout tal ouz tal, hag evel ma lavari e raimp ». Padrig a lavaras « Daoust hag e kredit ez eo lamet kuit gant ar vadeziant pec'hed ho tad hag ho mamm ? » Respong a rejont : « Krediñ a reomp — Daoust hag e kredit en nerz ar glac'har goude ar pec'hed ? — Krediñ a reomp — Daoust hag e kredit er vuhez goude ar maro hag en Dasorc'h da zeiz ar varn ? — Krediñ a reomp. — Daoust hag e kredit en unaniez an Iliz ? — Krediñ a reomp ». Ha badezet e voent hag ur ouel wenn a vœ lakaet war o fenn. Met goulenn a rejont gweleout Doue tal ouz tal. Hag e lavaras ar Sant : « N'hellit ket gweleout dreñm ar Christ mar ne dañvait ket ar maro, ha mar ne resevit ket ar gomunion ». Respong a rejont : « Neuze, ro dimp ar gomunion evit ma c'hellimp gwelout ar Mab hor pried ». Resev a rejont Eukaristia Doue, ha kousket a rejont er maro, ha gourvezet e voent war ur gwele, gwisket o dilhad ganto. Leñvet e vœ warno gant o mignoned, hag e teus iveau da leñvañ warno an drouized o devoa desavet anezo, ma prezegas Padrig outo ha ma kredjont en Doue. Pa vœ echu an deizioù kañv, e vœ douaret merc'hed ar Roue e kichen ar feunteun en ur foz kelc'hiiek evel ma rae ar Baganed (1).

Eus Razkroc'h ez eas Padrig da gaout ar c'huzheol betek al loc'h Tec'hed (2), Badeziñ reas Konall, mab Enda, mab Amolngaed, roue Foc'hlad (3). Eno en em gavas dirak Rekrad, penn-rener an drouized, a zeue d'e lazañ gant nav drouiz en o dilhad gwenn. Sevel a reas an dorn kleiz ouz e villigañ, ha Rekrad a gouezas maro war an dachenn (4), pulluc'het e gorf. Spouronet, an dud en em droas da Zoue. Evelse e vœ ez eas ar Gristeniez tre e-barz kornog Bro Iwerzon ; un iliz a vœ savet e kichen koadeg Foklud (Foc'hlad), nepell diouz ar mor.

(1) Tirec'hlan pen. 26.

(2) War harzoù kontelezioù Mayo, Sligo ha Roscommon.

(3) Tirec'hlan, pen. 14. Amolngaed a varvas en 449 hervez *Danevelloù ar pevar Mestr (Annals of the four Masters)*.

(4) Tirec'hlan, pen. 42.

Un deiz ma oa deuet Padrig da Gruac'han-Aegle, glac'haret holl dre ne oa ket fellec d'an Aotrou Doue ober diouz e holl c'houlennoù, e chomas hep debriñ hag evañ eus sadorn an ened betek sadorn Fask. Hag e penn an 40 devez hag an 40 nozvez-se e oa leun ar menez a evned du a guze dezañ an neñv hag an douar (1). Kanañ a reas Padrig a-enep dezo psalmou malloziñ, seniñ a reas e gloc'h (2), ha skeiñ a reas anezañ outo ken ma voe damdorret. Ha neuze en em lakaas da ouelañ : e zremm ha diaraok e gäzul a oa gleb-holl. Hag e teuas un ael d'e frealziñ, da naetaat e gazul, hag e tegasas evned gwenn a gane en-dro dezañ soniou dousañ. « Tennañ a ri eus ar gwall enkrez an holl eneoù-se, eme an Ael, kement ha ma c'hell da sell en em astenn war ar mor ». Met ne vœ ket awalc'h evit kalon Padrig ; gouleñ a reas c'hoaz traou all digant Doue, hag e vœ grataet dezañ a bep eil : e tennfe eus an Ifern sez den pep sadorn betek deiz ar varn, e teufe ur mor da veuziñ Iwerzon sez deiz araok deiz ar varn, ne chomfe ket ar Saozon en Iwerzon keit ha ma vije en neñv, n'afe ket d'an ifern kement hini a ganfe ul lodenn eus e veulgan, pe a rofe un dra bennak en e ano, pe a rafe pinijenn en Iwerzon ; e c'hellse da zeiz ar varn dieubiñ tud sez kement gwech niver ar reun a oa war e gazul ; e varnfe e-unan en deiz-se, tud Iwerson (3).

Goude ur veaj da Roma (4), e teuas Padrig endro da Bro-Vid, hag e chouc'hemennas an Ael dezañ mont da Armac'h e chome ar Roue Daer eno. En aner e c'houlenas Padrig outañ un dachennad douar war ar run evit sevel un iliz. Ne felle ket da Zaer reñ dezañ nemet un dachenn all.

Hag e c'hoarvezas war-se ma teuas daou loen-kezeg da Zaer da vont da heuriñ war ar vêred. Droug a

(1) Tirec'han, pen. 38.

(2) Er bloaz 552, hervez *Danevelloù Ulster*, levr I, p. 53-54, e lakaas sant Kolumba en un ardhig relegou Sant Padrig bet kavet en e vez : e gop a vœ kaset da z-Down, e gloc'h da Armac'h hag e viras evitan e-unan e levr-Aviel. Sell. ouz Reeves, *Transactions of the R. Irish Academy*, t. XXVII, p. 1, a zerevell doare kloc'h St Padrig miret e mirdi Dublin.

(3) Tirec'han, pen. 52.

(4) *Annals of Ulster*, hervez e bloavez 441.

yeas en Padrig hag e kouezas maro an daou loen-kezeg. Sed an dra diskleriet da Zaer a c'hourc'hemennas kas ar c'hloareg er-maez eus ar vro. Met kerkent Daer a gouez gwall glañv hag e lavar e wreg dezañ ez eo en abeg dezañ bezañ gourdrouzet ouz Padrig. Dont a rejod da gaout Padrig da c'houlenn digantañ ur remed. Hemañ a roas dezo dour benniget, ha sparset, Daer hag al loened a addeus buhez enno holl. Da drugarekaat anezañ, e roas Daer ur chaodouron koueyr da gas dezañ : « Gratz ac'ham » (Gratias agimus) eme Padrig. Danevellet e vœ endro da Zaer lavarenn Padrig, hag e kavas ar Roue ne oa ket ar bennoz-Doue diouz talvoudegez an donezon ma c'hourc'hemennas adkemer ar chaodouron. « Gratz ac'ham » eme c'hoaz Padrig. — « Ul lavarenn vat 'zo aze, eme Daer, gratz ac'ham pa roer dezañ, gratz ac'ham pa lamer digantañ ; evit ar gomz-se en devo ar chaodouron ». Ha mont a reas d'e ginnig dezañ hag iveauz ar run en devoa gouleñnet Padrig da gentañ. Eno e vœ savet pennañ manati Iwerzon (1). Merket e vœ un dachennad kelc'hiek, 140 troatad an dreuzell anezzi, ur voger douar endro dezi. En diabarz e vœ savet gant koad un ti bras da servijout da di anneñ d'ar venec'h, ur gegin hag un ti-pediñ bihan.

Goude bezañ tremenet ur maread bennak e kreisteiz Iwerzon, e santas Padrig — 120 vloaz dezañ — e tostae deiz e varo (2). Mont a reas en dro war raok da gaout Armac'h ma vefe eno lec'h e zasorc'h. Hogen an Ael a gemennas dezañ ne vefe ket eno lec'h e zasorc'h hag e c'hourc'hemennas dezañ distreiñ da Saol ma teue anezzi. Na neuze ne lavaras ket dezañ pelec'h e fleg bezañ douaret : « Ma vo staget ouz ur c'harr daou ejen

(1) Muire'hу, pen. 24.

(2) Hervez Muire'hу, II, pen. 6 ha Tirec'han, pen. 53 ; hervez *Annals of the Four Masters*, ha *Chronicum Scotorum*, eo 122 vloaz e oa. Roef e vez ar bloaz 489 gant ar *Chronicum Scotorum* evit maro St Padrig, 492 gant *Annals of Ulster*, 493 gant *Annals of the Four Masters*. Pennaos eur deut da lakaat da 120 vloaz diwez buhez St Padrig ? Hervez un notenn e Muire'hу e vœ badezet Padrig da 6 vloaz, kemeret da sklav da 20, miret da sklav e-pad 15 vloaz, studian a reas e-pad 40 vloaz, ha kelenn e-pad 61 vloaz, pez a zo 111 vloaz (?). Hervez un notenn e Tirec'han, e vœ hadezet da 7 vloaz, kemeret da sklav da 10, sklav e-pad 7 vloaz ; studian a reas 30 vloaz ha kelenn e-pad 72 vloaz = 119 vloaz. Sellout, diwar-henn orin an niverennou-se, *Bury*, p. 382-384.

yauank eus tropell Konall ; ma vo lakaet da gorf e-barz. Ra vo lezet'an ejened da vont, hag al lec'h ma chomint a sav ennañ, hennez eo al lec'h ma tleez bezañ douaret ennañ. Kleuziet don e vo da vez ha goloet gant un ilinad douar na vo ket lamet kuit da relegou ». Evelse e vœ graet goude e varo (1). Chom a reas an ejened a sav e Dun Lezglaes lec'h ma vœ douaret (2).

E-pad an daouzek nozvez a dremenias gwazed Iwerzon o veilhañ en e gichen, en ur ganañ meulganoù, psalmoū ha kantikoù, ne vœ ket teñvalijenn, met ur sked eus an neñv a gase kuit an amc'houloù (3). Pa vœ ret e zouarañ, e savas rendael etre tud an Ulster, an O'Neilled, ha tud Oriel, diwar-benn korf Padrig. Met o vezañ aet an eil a-enep ar re all e-kichen loc'h Strangford, e teuas gwagennoū ar pleg-mor da c'holeiñ ar vro ha da zispartiañ an armeoū enebet. Goude an douaradur e teuas tud Oriel da lemel ganto ar c'horf eus e vez. Kavout a rejont ur c'harr tennet gant daou ejen, hag e kemerjont anezhañ ganto o krediñ e oa ennañ korf Padrig. Met ur wech erru en o bro e kavjont ar c'harr goullo. Kaset en devoa an Aotrou Doue an touell-se dezo, ma ne zeufe ket korf abostol ar peoc'h da vezañ abeg a vrezel hag a vuntr. (4).

Ar vojenn-se, hon eus degaset diouti ar arroudennoū pennañ, ar re a seblant mirout un dalvoudegez istorek bennak, a zo bet kresket eston e-kerz ar c'hantvedoū. Lakaet e vœ war ano Padrig burzudoù a bep seurt evel ar re a gaver en danevelloù-sent : lakaat a reas loened da gomz, kemmañ a reas tud e loened, pareañ tud klañv, dasorc'hiñ reoū varo, o lezel en Iwerzon ar brud da vezañ bet unan eus brasañ obeourion burzudoù a vœ bet biskoaz.

(1) Muirc'hu, II, pen. 9-10.

(2) Downpatrick, Montez Down, Bury, p. 207-209, 330, a gav dezan gwirhenveloo'h e vefe bet douaret e Saol, montez Down. Ret eo merzout e fell da Direo'han pen. 54, tostaat Padrig ouz Moisez ; komz a ra evitan ives eus ar bod-spern entanet, eus ar yun e-pad 49 devez ha 40 nozvez, eus e oad a 120 vloaz, ha lavarout a ra n'ouzer ket lec'h o ber nag evit an eil nag evit egile.

(3) Muirc'hu, II, pen. 7.

(4) Muirc'hu, II, pen 11-12.

GOUDE-SKRID.

N'on ket-me un istorour. Met o lenn ar pennadoù-mañ em eus soñjet e tle buheziou mojennus sant Padraig, hini Muirc'hu, hini Tirec'han, bezañ a bouez kaer evit studi deroù ar Gristeniezh er broioù keltiek.

Da skouer : Padraig hag e venec'h a seblant kemer er Gevredigezh iwerzhonat al lec'h dalc'het en o raok gant an Drouized. Kemer a reont zoken doareoù diavaez an Drouized. Gwisket e vezont en gwenn evelto. Hag iveau e lavar an destenn e touze an Drouized diaraog o fenn betek linenn an diwskouarn. Daoust ha ne welomp ket ar venec'h keltiek oc'h ober kement all, hag ar stumm touzadur-se o tont e Breizh diwar levezon ar venec'h Iwerzhonat ?

Lid an Tan en nozvezh Pask a seblant iveau bezañ bet kemeret gant Padraig evit e gristenaat, hag enebiñ evelse ouzh galloud an Drouized.

Taolit pled ouzh stumm kelc'hiiek manati Armac'h, tri fezh lojeiz ennañ : enklask a vefe d'ober war stumm ar manatioù kentañ, daoust hag e oant kelc'hiiek bepred gant hor sent kentañ, ha perak kelc'hiiek ?

Ne seblant ket Padraig bezañ un den ken aes-se ober gantañ : sellout ouzh danevell an drouiz dévet, ouzh al loen-kezeg drouk-skoet. Ur paotr taer awalch eo Padraig. Hon tadoù ne blique ket dezho ar sent e sukr.

Notet eo bet gant an danevelloù e vœ gourvezet merc'hed Loegaire war ar varskaon, o dilhad gwisket ganto, evel ma reomp-ni bepred. Met, mar bez notet se gant an danevelloù eo moarvat dre ne oa ket boaz ar Baganed d'ober evelse. Peseurt boaz avat a oa ganto ?

Talvezout a rafe an testennoū kozh-se zoken evit studi buhezegezh ar Gelted kozh. Gwelout a reomp merc'hed Loegaire o tiskenn d'ar feunteun evit en em welc'hiñ eno d'ar beure. Hag e lavar an danevell e oa se boaz ganto. Setu hag a c'heller lakaat war gont an emwelc'hiñ gant ar Gelted.

Hag all...

M. G.

SKOL DRE LIZER ROSKOV

gant V. SEITE (1)

Krediñ a ran e plijo deoc'h kaout keloù eus ar Skol dre Lizer a renan abaoe tostik ~~da~~ zaou vloaz.

Ar menoz da zigeriñ ar skol-se, a zo bet diwanet em spered goude bezañ gwelet pegepent a hoan a' oa o lakaat mistri ha mestrezed hor skolioù kristen da sentiñ ouz gourc'hennou hon aotrou eskob Duparc, Doue ra bardono d'e anaon, war gelennadurez ar Brezoneg.

Deut e oan da welout, ma kave ken diaes-se ar vistri plegañ d'eur gemennadur hag a oa ken fur koulskoude, ne oa ket atao, ha dre enebiez, na dre leziregez, met kentoc'h dre ma rae diouer, al levriou deski-brezoneg da lakaat etre daouarn ar vugale, ha dre ma oant o-unan, dizesk-krenn war ur yez, bet desket dezo koulskoude, evit an darn-vuiñ, war varlenn o mamm.

Da gentañ e voe klasket diskoulmañ kudenn al levrion deskiñ-brezoneg. Diaes e oa e gwirionez pa ne oa levr ebet, ober skol vrezonek d'ar vugale, ha ne oa o sentiñ, nemet unanik bennak, entanet o c'halon gant Breiz hag ar Brezoneg.

Koulz ha me e c'houzoc'h, pegen nebeut chalet e oa d'ar mare-se, ar gelenneron, gant hor yez.

Ma ne oa ket a gasoni eviti, e oa, da vihanañ, kalz dispriz ha muioc'h c'hoaz a ziseblanted.

Ar « simbol » pe ar « vuoc'h » a oa rouanez en holl skolioù.

Al leaneed marteze, eo a oa gant ar re wasañ o ti-vrezonegan ar vro, ar pez a reas, mezaon, da unan bennak, lavarout ar gomz-mañ : « Gwechall, emezañ, e veze lavaret : el lec'h ma tremen Attila, ar geot ne boulz mui ; hag hirio : e lec'h ma tremen al leaneed, ar brezoneg ne vev mui ».

(1) An destenn-man a zo anezi ar brezegenn bef displategt warlene, gant an no. Seite, da dud Kendalc'h Breuriez ar Brezoneg, bodet e Kemper, en deiziou Kentan miz gwengolo 1946.

Diaes e kavan hen lavarout, ha koulskoude, ar wi-rionez eo, gwasoc'h eo bet ar skolioù kristen un amzer a zo bet, ouz ar brezoneg, eget ar skolioù all, ha se a zo aes da gompren, rak ur gourc'henn a-berz ur mestr kristen, dreist-holl ur vestrez, a enep ar brezoneg, a veze sentet muioc'h outañ, gant ar vugale, eget an hevelep gourc'henn douget gant ur skolaer ha ne implije ket ar feiz kristen, da lakaat ar vugale da blegañ.

Hag e gwirionez bez' ez eus bugale hag a grede dezo ober ur pec'hed o komz brezoneg war ar porz-c'hoari.

An droug graet d'hor yez en spered hor c'henvroiz, gant an doare kelénn-se, a zo mantrus !

E-lec'h kaout lorc'h gant ar yez bet desket dezo war varlenn o mamm, int deuet, tamm ha tamm, da sellout outi evel brasañ enebourez o spered. An droug-se ne vije bet Morse c'hoarvezet, ma vefe bet harpet ar skol, e Breiz-Izel, war an doare diwyzek, adalek an deiz m'eo bet skignet ar skolioù dre hor bro.

E-lec'h bezañ ur skoilh, e vefe bet neuze ar brezoneg, ur benveg a zeskadurez koulz evit ar galleg hag ar skianchou all.

Bez' o dese neuze hor bugale, desket o yez vammel koulz lavarout hep gouzout dezo ; en ur en em harpañ warni da zeskñ ar galleg, o dese bet desket kalz gwel-loch.

Fellout a ra deomp avat, e ve desket ar brezoneg er skolioù, n'eo ket dre ma c'hell bezañ ur benveg da zeskñ galleg, met dre maz eo yez hor c'hetadou, abaoe miliadoù a vloaveziou a zo ; dre maz eo yez hon tad, yez hor mamm, dre maz eo yez hor bro, en ur ger, dre maz eo hor yez, graet diouzomp, ha n'hellomp an-kounac'haat, hep bezañ truhard ha deomp hon-unan ha da spered hon tud, ouzpenn ma vefe diskar Breiz d'an traon, rak gwir-bater e chom hag e chomo hepred ar pez a lavare hon aotrou Perrot muian karet : *Hep brezoneg, Breiz ebet.*

Penaos eo deuet keleñnerien, renerien hor pobl, da vezañ ken diseblant, da gaout dispriz hag a-wechoù

da gaout kas ouz o yez ? Dre ma n'eus bet roet dezo hepken, nemet ur gelenadurez c'hall penn da benn, ken dre ar spered, ken dre ar yez, ken dre an istor. O spered breizek n'eo ket bet evit harpañ ouz ar gelenadurez-se, silet enno a nebeudou hag e-doug bloaveziou. Evesle eo bet mouget ar yez war muzelloù an holl dud e Breiz Izel hag o deus un tamm deskadurez, ar vistri-skol koulz hag ar re all.

Netra souezus eta, maz eo deuet ar brezoneg da vezañ evito, evel ur yez estren, ha m'o deus kement a ziegi oc'h en em lakaat d'hen deskin d'hor bugale.

Sonjet hor boa e vije bet a-walc'h, evit trechiñ an diegi hag an diouiziegez-se, lakaat etre o daouarn ha douarn o bugale, levrioù skol aes awalc'h evito, ha setu perak eo deuet er maez al levr « Me a Zesk Brezoneg ».

Hag e gwirionez, hep tro ma save e vouez, unan pe unan eus hon Ensellourion, da zegas da soñj eus gourc'henn hon Ao. 'n eskob, ne veze kavet nemet un digarez, un digarez hepken : N'eus ket levrioù.

Neuze, an Ao. Chaloni Grill, o c'houzout hor boa, an ao. Ugen ha me, ul levr-deskiñ-brezoneg, dare da vont d'ar wask, a c'houlennas ma vefe moulet. An ao. Poupon, Ensellour ar Frered d'ar c'houlz-se, a oa a-du, hag a roas aotre a-herz penn-rener hon Urz da gas ar skrid d'ar moulerez.

A-benn fin ar bloaz 1941, al levr « Me a Zesk Brezoneg » kresket, ha stag outañ geriadurig R. Hemon, a oa e gwerz, ha degemeret gant ul lodenn vat eus skolioù kristen hon Eskopti.

Ma vefe barnet frouez al levr diouz ar werz anezañ, e c'hellfemp bezañ laouen bras, rak en ur ober tri bloaz ez eus bet gweret eus al levr-se, ur mil war 'n ugent a niverennou (21.000), ha dre vrás e c'hellomp lavarout eo ar skolioù leanezed, daoust d'ar varnedigez emaomp a paouez dougen warno, eo a zo bet ar fealañ da c'hourc'henn an Eskopti,

E oa neuze un avel a-du o c'hwezañ war hor Breiz. Kelaouennou hor boa en hor yez : Feiz ha Breiz, ar

Vuvez Kristen, Studi hag Ober, Arvor, Gwalarn, Sav, Olole... ha kazetennoù pemdeziek a strewe ar menoziou kristen dre bevar c'horn ar vro. Ha kaer 'zo, daoust d'ar pez a c'hellfed lavarout bremañ, an holl gelouennoù-se o deus pouezet kalz war speredou hor c'henvroiz.

Ouzpenn, ha kement-mañ eo bet ar pouezusañ tra : degemeret e voe ar brezoneg en arnodennou-skol.

Amañ edomp e gwirionez, war gwir hent ar silvidigez.

An ao. Chaloni Ster, ha ne veulimp morse awalc'h evit e labour vat graet war an dachenn-mañ, en devoa laket ar brezoneg en e arnodennou, vel tra ret evit an holl, adalek ar bloaz 1943, koulz evit ar vugale diwar ar maez ha bugale ar c'hélioù.

E keit-se, ar gouarnamant a zigore iveau e desteni-studi pe « certificat d'études » d'ar brezoneg, n'eo ket avat, siwaz ! evel tra ret, met tra da zibab.

Ne oa ket se martexe drezañ e unan, kalz a dra; eve-lato, pouezus kenañ e oa e gwirionez, an nevezinti-se e sell eus an amzer da zont. Rak ret eo anzav, keit ha ne servijo ket ar brezoneg d'un dra hennak, keit ha ne vezoo ket anezañ pe un danvez ret, pe un danvez da zibab, evit an arnodennou da glozañ ar studioun, e vezoo lavaret ha kredet, e vo ur c'holl amzer deskin brezoneg er skol, ha diaes bras e vo neuze lakaat ar vistri d'ober netra war an dachenn-se.

Daoust ma ne oa ar brezoneg, en arnodenn, nemet tra da zibab, ur bern bugale, dreist-holl eus ar skolioù kristen, a c'houlennas kemerout perz en arnodenn vrezonek.

O welout ho menoziou oc'h ober ken bras kamme-dou war-raok, e oamp laouen bras. Met « Levez re abred, ne bad ket ».

Ne oa an aotre-mañ, nemet ur frouezenn savet diwar gouarnamant Vichy, ha dre-se, ne voe ket pell evit bezañ skubet kerkent ha ma kouezas war ar vro mistri nevez eus an tu all d'ar mor.

Arnodennou an Eskopti avat, a zalc'has d'ar brezoneg, nemet e-lec'h bezañ ret, evel en daou vloaz kent,

ne oa nemet tra da zibab, hervez c'hoant ar vugale, pe kentoc'h, hervez c'hoant ar vistri.

Kement-se, da heul an darvoudou bras c'hoarvezet, ha gant an avel o treïn a-enep, a lakaas meur a hini da chom a-sav gant o skol vrezonek, pe dre lizegerez, pe dre aon rak ar gerent.

Ar werz war « Me a zesk Brezoneg » a gouezas iveau, koulz lavaret da netra, e-keñver ar bloaveziou tremen.

Koulskoude, hon Ensellourion a zalc'he gwewn, hag a zegase soñj, alies, eus gourc'hemennou an Eskopti.

Gwall galet eo bet ar bloaveziou-se evit ar vrezonege rien. Gwelout o labour, ul labour savet gant bloaveziou a boan, o freuañ, a vœ evito ur rann-galon mantrus. Darn, zoken, a soñjas ne oa mui netra d'ober, hag a zilezas pep tra.

Gwelout kement all, hen anzav a ran, eo bet evidon ar groaz ponnerañ. Evelato, dalc'het em eus, o soñjal n'hell bezañ trec'het nemet ar re a fell dezo. Daoust ha n'eo ket pa gave da Iwerzoniz e oa kollet pep tra, eo int deuet a benn eus o zaol ?

Gant a reoc'h, a lavare din, en deiz all, ur Gembreadez, n'it ket da fallgaloniñ. Ar stourm a zo kaer pa'z eo evit ar gwir. Ni kennebeut, emezi, n'hon eus trec'het, nemet dre hir vloaveziou a stourm.

Neuze eo da viz genver 1945, gant aotre ha skoazell an ao. Chaloni ar Ster, hon Ensellour, ha ne drugare-kain morse awalc'h da vezañ va skoazellet e pep giz, e savis va skol vrezonek dre lizer. M'am bije bet selouet aliou tud 'zo, ne vefen bet morse kroget el labour-se : « Ne gavi den, a veze lavaret din ; ur c'holl amzer hag ur c'holl paper ; en em lakaat a rez e riskl da vezañ toull-bac'het, oc'h ober kement all d'ar mare-mañ ».

Da viz genver, dre ar « Sentier », ez eas ar galv kentañ betek ar skoliou. Kontañ 'raen war ugent pe dregont skoliad. Dont a reas din ouzpenn kant a-benn fin ar bloaz skol.

Ma'm eus savet ar skol dre lizer eo dre ma oan deuet da gompren ne oa ket awalc'h lakaat levrioù

etre daouarn ar vugale, ret e oa dreist-holl, kelenn ar vistri.

Hennez eo d'am meno, ar pal kentañ da dizout. Honnez eo oberenn vrezonek dalvoudusañ an amzer hirio.

Kennerzet gant un taol esae ken frouezus, hon eus adkroget gant hol labour e Miz here diwezañ. Adalek neuze, e vœ rannet ar skol dre lizer e diw gevrenn : Kevrenn ar re a groge gant o eilvet bloavez skol dre lizer, ar re niverusañ ; ha kevrenn ar re nevez a zeuje gant digoridigez ar skol.

Emball a ris ur baperenn vruderez a gasis da bep skol, evit reiñ da anaout va skol dre lizer, degas da soñj eus kemennadurezioù an Eskopti, ha kinnig va levrioù brezonek : « Me a Z. B. » ha « Le Breton par l'Image ».

Un darn kenteliou eus al levrig-se, a vœ da gentañ embannet gant Obole. O welout e plije seurt kenteliou e c'houllennis o embann en ul levrig skeudennet. Herri Kouisin eo en em gargas eus al labour. Eñ eo a zibab ar skeudennour hag a vœ an embanner.

Met dont a reas al levr, er maez, un tammig diwezat : edo avañset ar bloaz skol, hag an darvoudou bras a zeus iveau o lakaat freuz dre holl. Al levrig avat, kroget warnañ dija ar werz, a vœ saveteet diouz ar reuz, hag a c'hell bezañ gwerzet adarre en deiz a hirio.

Met distroomp war ar skol dre lizer. Gant derou ar bloaz skol 45-46 e teuas din un hanter kant bennak a skolidi nevez. Se avat, a greske va labour atao ; a drugarez Doue, en devoa, an Ao. Poupon, roet d'am skol, ur c'heleñner muioc'h eget ar gont ; evelse, an hanter eus va amzer a c'hellis reiñ d'ar skol dre lizer. Met ur mestr muioc'h evit va skol a vœ ur garg ponner evit va yalc'h dreut. Ouzpenn-se, dispignou bras awalc'h am boa iveau gant va skol dre lizer : timbroù, paper, skriverez, liesskriverez, liw hag all, ha va c'heleñner a roen evit netra, ha diaes em bije kavet goulenn arc'hant digant mistri hag a oa ken paour, hag a roe dija, int-i ken prederiet, ur gwall

lodenn eus o amzer. Hag em eus soñjet ez oa a dra sur, e Breiz, ur bern Bretoned kar-o-yez, hag a rofe, a galon vat, skoazell o arc'hant, d'un oberenn a gen vras talvoudegez, mar befe roet dezo da anaout.

Daou ugent mil lur d'an nebeutañ a oa ret din, pa ranken paeañ d'am skol ur mestr muioc'h eget ar gont.

Leun a fiziañs e Doue hag e Sent Breiz, sur da vezañ selaouet, e kasis, war-dro ar bloaz nevez 1946, ul lizer-kelc'h d'an holl Vretoned vat a anavezen o chomlec'hioù. Un darn ac'hanoc'h, moarvat, o deus bet resevet ar c'helc'hizer-se.

Ne oan ket faziet war galon vat ar Vretoned. Eus pevar c'horn Breiz ha Bro C'hall, e teuas din profou, darn anezo, kaer kenañ... Goude paeañ an dispignou am eus bet gant ar skol dre lizer, ez eus chomet ganin, tostik awale'h evit paeañ ar mestr muioc'h am eus ranket da gemerout em skol.

Tri emaomp bremañ o kas en dro labour ar skol dre lizer : An ao. Stefan eus Kastell-Paol, an ao. Gall eus Skol Santez Barba, Roskov, ha me.

Kaset eo bet kentelioù ar skol dre lizer, bep pemzek devez, da 143 (tri ha seiz ugent a dud) : Leanezed a bep liw ; beleien, Frered Lamennais, St Gabriel, ha Marianisted, mistri ha mestrezed libr. An darn vuiañ o deus kaset din deverioù am eus divanket ha kaset endro da heul an never da choude.

Er bloaz-mañ ez eus bet kaset 16 kentel da bep skoliad gant teir pajennad e pep hini anezo, ar pez a ra evit ar bloaz 2288 kentel gant 6864 pajennad. E c'hellit gwelout n'omp ket bet hini ac'hanomp hon tri, dilabour a-hed ar bloaz skol. Met gant ar fizian start da vezañ graet labour mat, n'hon eus keuz ebet na d'hon amzer na d'hor poan.

Kouls lavarout, an holl re a gemer hor c'henvelioù a zo eus an eskopti-mañ. Mont a ra evelato ur gentel bennak pelloc'h, betek Gwenroued (Loar Izelañ), Foujera, Anger, ha Paris zoken.

Al liziri bet digant ar skolidi a ziskouez e plij dezo ar c'henvelioù. Darn zoken a zeu da vezañ entanet gant ar Brezoneg hag a sav labouriou brav kenañ.

Setu amañ ur pennadig bennak eus liziri darn anezo :

Ur skolaerez ha n'eo ket leanez a skriv :

« La réception de vos cours me cause un plaisir chaque jour renouvelé. Je sens à la fin de l'année scolaire que je progresse vraiment... »

Dans la maison, de nouvelles sympathies sont nées pour le breton. Telle maîtresse, rétive jusqu'à présent, non seulement consent à ce que des cours soient donnés dans sa classe, mais y assiste elle-même pour en profiter. Telle autre veut donner sa leçon toute seule afin de s'obliger à travailler elle-même. « Le Breton par l'image » est d'ailleurs si attrayant, que cette heure de la semaine est une des plus agréables de la classe. »

Eus lizer eur Frér eus Sant Gabriel :

« Je vous prie de m'excuser pour le retard qui se fait sentir dans ma correspondance... N'allez pas en déduire que nous laissons de côté l'étude de notre belle langue ; je dis belle, car l'intérêt que nous lui portons grandit de jour en jour, à chaque pas que nous faisons dans notre immense trésor... »

Ul leanez a skriv kement-mañ :

« Après une étude collective et combien intéressante, les devoirs ont été rédigés par la plus jeune institutrice. Elle n'a jamais étudié la langue bretonne. »

Ha setu bremañ ul leanez wenn :

« Veuillez accepter mes meilleurs remerciements. Vous vous donnez bien de la peine pour nous faire apprendre une langue qui aurait du nous être très familière. Je regrette de ne pas l'avoir apprise étant jeune ; si j'avais à recommencer ma vie, je serais certes une Bretonne bretonnante. C'est vous dire que cette étude m'intéresse beaucoup. »

Digant ur Frér eus Urz Ploermael :

« Grâce à vos cours, je me sens disposé et mieux préparé à enseigner cette langue dont j'ignorais jusqu'à présent la plus petite règle de grammaire et de syntaxe. La méthode employée me plaît. »

Ul leanez wenn adarre :

« Pour ma part, bien que me vantant de connaître depuis toujours notre belle langue bretonne, j'avoue avoir

beaucoup appris pendant ces deux années de cours, tant en vocabulaire qu'en grammaire. Quant à ma compagne, je suis emerveillée de ses progrès dans l'étude d'une langue qu'elle ignorait complètement, et je me rends compte qu'elle connaît mieux que moi les règles de grammaire, grâce aux efforts qu'elle a du faire pour les acquérir. »

Bez' e c'hellen lenn deoc'h pennadoù liziri, zoken e brezoneg, digant va skolidi. Met muioc'h c'hoaz eget an testenioù emaoñ o nevez lenn deoc'h, niver ar skolidi e-unan a zo trawalc'h evit diskouez da hep hini ac'hanoñ, ez eus e Breiz un dra bennak nevez, emañ hon emzav, daoust d'an darvoudou, pe en abeg d'an darvoudou oc'h ober berz ; ha n'eus abeg ebet, evit den ebet, daoust d'ar pez a weler e-touez ar bobl, da fallgaloniñ an disterañ. Ar bobl a zo dall, pe gentoc'h dallet ; ne ra nemet mont da heul d'al lec'h ma vez sachet gant he renerien. Hogen, renerien ar spredou, betek-henn, petra n'o deus graet e Breiz, e-pad kantvedou ha kantvedou, nemet reñ skouer fall an divrezonegañ. Kleñved an divrezonegañ a zo gant ar re a dlefe bezañ bet he difennourien a-enep ar c'hleñved-se, n'eo ket hepken dre gomzoù na dre skridoù, met dre o buhez pemdeziek penn da benn.

Ra vez ar brezoneg yez hon ti, yez hon darem-predou, yez hon liziri bep tro ma c'helliñ, hag e welimp dizale an dud a zo dindanomp o tispenn hon roudou evit mont d'hon heul. Ha setu perak pa twelomp hirio, stankoc'h stankañ, izili an emzav breizek, techet da vrezonegañ muioc'h mui kenetrezo ha gant ar bobl, se a zo sin vat, hag a ro deomp ur fiziañs vrás, rak aze, hag aze hepken, gant ma vo digoret ar skolioù d'hor yez, eo emañ ar silvidigez.

Daoust ha n'eo ket evelse, evit komz hepken eus Kembre, eo ez eo deuet hor breudeur tramor da reñ lusk ha lufr d'o yez ? Nag em eus bet plijadur en deiz all, unan eus brasañ fromadur va buhez eo bet martez, o klevout an Itron Patterson, Meirion Dyfnallt, eus Caer-furddyn Kembre, bremañ oc'h ober he zro Breiz, o kontañ din doareoù he bro.

Ur marz eo, a dra sur, gwelout al labour keltiek

graet gant ar vro vihan-mañ, ur bobl hag a zo bet iveau hec'h unan gwall daget, eveldomp, gant kleñved an digeltiegañ. Hag e lavare din an Itron Patterson, en ur geñveriañ he bro gant hon hini, evit ar pez a sell ouz ar brezoneg, e oa he C'hembre evel ur Baradoz an douar e-keñver hor Breiz.

« Du-hont, emezi, ne zeufe ket en spered Kembread ebet, komz saozneg d'ur C'hembre all, hag e veze kouer, hourc'hiz, skolaer pe veleg. Ar C'hembraeg eo yez an holl, yez ar spered, yer ar galon, yez an darem-predou pemdeziek ».

Bez' o deus Kembreiz, daou Lise ha ne implijont enno nemet ar c'hembraeg e-giz benveg a zeskadurez ; an diplomoù uhelañ a vez gonezet dre ar c'hembraeg. Bez' ez eus iveau ur skol izel e kembraeg hepken ; hag er bloaz-mañ, hervéz an Itron Patterson, e veze un all o vont da zigeriñ.

An holl skolioù, er c'hélioù koulz ha war ar maez, a zo digor d'ar c'hembraeg, d'an nebeutañ un eurvez bemdez, ha n'eo ket dibaot gwelout saoznegerien o tont da vezañ kembraegerien, hag on bet skoet ouz he c'hle-vout n'emañ mui amzer da zont ar C'hembraeg en arvar, ez afe zoken war raok.

Nag emaomp pell war lere'h, n'eo ket 'ta !

« Arabat deoc'h krediñ, avat, eme deomp Meirion Dyfnallt, e ve bet tizet ganeomp ar pal-se, ha n'eo ket c'hoaz an hini a vennomp, hep poan, labour, hag hir amzer.

Bet eo bet iveau, du-mañ, emezi, troet, ur mare a zo bet, hon uhelidi, gant ar saozneg, betek implijañ ar saozneg hepken en o ziegeziou, hag en o darempredou.

Distroet int bet avat, diwar an hent fall-se, dre ar skol, an Iliz, hag ar skol sul. An hini ziwezañ-mañ marteze, eo bet an efedusañ da voazañ ar bobl da lenn ha da skrivañ hec'h yez. Bez' ez oa ar skol sul, evel un doare katekiz, graet evit an holl, hep sul, e Kem-braeg hepken. Ouzpenn, en templou, prezegennou, lennadegou, ofisoù, ne vezent graet nemet e Kem-braeg.

Gant kelennadurez ar skol-stad o tont war ar marc'had, eo aes merzout penaos eo deuet hor breudeur tramor a-benn da savetein o yez ».

Ni iveau a dle tizout an hevelep pal, dre an hevelep hent. N'hou eus ket ar skol-sul, met bez' hon eus bodadegou yaouankiz : J.A.C. ; J.O.C. ; J.E.C. ; J.M.C. ; Skouted. J.A.C. dreist-holl. Ra vez ar boda-degou-se, graet muiañ ma vo gellet en brezoneg, pe da vihanañ, en ur spered breizek. Nag eo ur rann-galon evidomp, gwelout kement-all a baperachoù o tiruilh war hor yaouankizoù, paperachoù savet en ur spered ha n'eo ket tost dezañ bezañ hon hini ! Nag e vefe mat kaout beleien, brezonegerien awalc'h, breizek awalc'h, da c'hellout silañ er paperou-se, evel m'en deus bet graet ken brav an ao. Chaloni Fave, bremañ person bras Lesneven, doareoù, menoziou, boazioù da glotañ gant spered ar Vretoned.

Petra 'fell deoc'h ! traou a zo a c'hell bezañ mat evit Parizianed, ne reont vad ebet, pa vezont servijet evel m'emaïnt da spered ar Vretoned : nemet o diouennañ, o dallañ, o distummañ, o distagañ diouz o bro ha diouz herez sakr hon Tadoù ne reont ken.

Evit kaout beleien ampart awalc'h war hor yez, da sevel seurt labourioù, hervez spered ar Vretoned, perak ne vije ket savet evito ur skol vrezonek dre lizer, heñvel ouz an hini a renan ? Rak aes eo kompreñ, n'hell ket ar beleg yaouank, gant ar pez a oar a vrezoneg o tont eus ar c'hoerdi, nemet entanet kenañ e vefe gant hor yez, kregiñ gant seurt labourioù.

Penaos ! Daoust hag ur galleg a vihanik, ne rank ket pleustrin hir bloaveziou war ar galleg, evit dont a-benn da sevel netra vat er yez-se ? Hag e c'horfozer, e rafe ar Breton un dra bennak en e yez, hep bezañ he studiet mat-mat araok ?

Ur beleg yaouank, ganet koulskoude e-kreiz ar brezoneg, a anzave ouzin, n'eus ket pell, bezañ dic'halloud da zisplegañ ar c'hatékiz en brezoneg.

Etre hon daouarn evit brezonegañ ar bobl, hon eus c'hoaz ar c'hoariva, ar c'helec'hioù keltiek gant o c'horolloù ha kananouennou. Un dra a zo hag hon laka laouen, pa bleustromp war gudenn Vreiz, ez eus daou dra da vihanañ a zo saveteet : ar vombard ha biniou, hag ar c'horolloù breizek. Dre gantoù eo e konter hirio ar sonerien vreizat dre Breiz hag er maez a Vreiz,

pa ne oa bremañ 'z eus ugent vloaz, nemet ur soner koz bennak, dare da vavel, e korniou kuzetañ hor bro. Ya, lorzh a c'hell bezañ e Dorig hag er Menn, gant al labour marzus o deus graet hag e ken berr amzer, pa c'hellont bremañ sevel skolioù-haïv, enno ouzpen kant soner breizat, evel maz eus bremañ en Argol, o studiañ, n'eo ket hepken ar sonerez, met ar c'hanaouennou breizek, ar c'horolloù hag ar brezoneg.

Ur paotr yaouank eus Roskov, Erwan Jakob, en deus gwerzet dija dre ar vro e-touez an Ikamidi, un tregont bennak a vombardoù. Ouzpenn, savet en deus gant paotred ha merc'het yaouank diwar ar maez, hag eñ labourer douar e-unan, ur strollad korollerien, un drugar o gwelout o koroll dansou eus pep korn a Vreiz. Kaer a vez, diaes bras ha dic'hallus moarvat e vo mirout ouz ar yaouankizoù a zansal. Ac'hanta ! Poulzomp anezo neuze war an dansou breizek, ha n'eus enno netra dizoare. Taol Ervan Jakob a vefe da vezañ esaet e pep parrez. Ur strollad savet a c'hell deskind'ar parreziou all diwar dro.

P'emaomp war dachenn ar skol, e c'houzoc'h moarvat ez eus ur skol-haïv, war ar brezoneg, evit ar vistri-skol laik, graet d'ar mare-mañ, e Gwaien, gant Keravel ; en deus hemañ savet ur strollad dindan paeroniez Cachin, Tangi Prijant hag ar Bailh, hag a c'houlenn ma vo digoret ar skolioù-stad d'ar brezoneg, ha war o goulenn moarvat eo en deus kuzul jeneral hon departament, goulennet ouz hor gouarnamant, nebeudig 'zo, ma vo kelenet ar brezoneg.

Setu amañ evit ar re n'o defe e lennet c'hoaz, petra 'zo bet votet gant kuzul jeneral ar Finister :

« Les Conseillers généraux du Finistère, reprenant les termes du vœu émis par le Conseil général du Finistère lors de sa session de mai 1938,

Considérant la valeur pratique de la connaissance du breton pour les élèves des diverses écoles du second degré dans notre région, ces élèves étant destinés pour la plupart, à exercer en pays bretonnant, des professions libérales, commerciales ou administratives,

Considérant la valeur éducative et culturelle de notre vieille langue toujours vivace et du riche fond de littérature et de folklore dont elle est l'expression.

Considérant en outre qu'une circulaire ministérielle, en

date du 30 juin 1945, a autorisé l'organisation du cours de provençal dans les Lycées et Collèges de l'Académie d'Aix-en-Provence, et d'autre part que les cours de languedocien sont encouragés dans différents établissements du second degré des Académies de Toulouse et de Montpellier.

Exprimant à nouveau le vœu :

1° que l'enseignement de la langue bretonne soit autorisé dans les établissements secondaires de Basse-Bretagne, et en particulier dans les Ecoles Normales des trois départements du Finistère, des Côtes-du-Nord et du Morbihan ;

2° que pour répondre au souhait du Conseil de la Faculté des Lettres de Rennes, le breton soit admis comme langue facultative à l'oral du baccalauréat ;

Demandent respectueusement à M. le Ministre de l'Education Nationale que des cours facultatifs de langue et de littérature bretonne soient ouverts dès la rentrée de 1946-47 dans quelques établissements du Finistère. »

Va soñj-me a oa iveau er bloaz-mañ, sevel ur skol-hañv, e Roskov, evit ar vistro o deus bet heuliet va skol dre lizer. Siwaz ! Chomet eo va menoz a-dreuz. Fiziañs am eus avat, ma kavan skoazellerien awalc'h, da c'hellout, er bloaz a zeu, ober un dra bennak (1).

War dachenn ar skol eo e vo ret pleustriñ ar muiañ, hag hep skuizañ da c'houlenn, ken na vezimp selaouet, ma vo brezoneg er « certificat d'études » hag ar « bachot », ha ma vo ret tremen un arnodenn vrezonek evit kaout ur garg e Breiz-Izel dindan ar gouarnamant.

Ha da c'hortoz ma tigoro ar skol d'ar brezoneg, savomp skolioù dre lizer, war gont Kenvreuriez ar Brezoneg, ma vo houmañ ur genvreuriez vev. Bez'emañ dija skol Ober, houmañ evit ar studierion dreist-holl, renet gant an dimezell Marc'harid Gourlaouen, eus Douarnenez. Ouzpenn an hini a renan, e ve ret kaout un all evit ar veleien, beleien ar parrezioù hag an emglevioù yaouankiz. Mat e ve sevel un all evit penn-renerien an Ykam, merc'hed ha gwazed. Hag evit ma c'hello sachañ gwelloc'h ar yaouankizoù, e karfen, evel ma lavare din an ao. Fave, e ve lakaet ar skol-se war gont an Ykam, ha renet gant un Yka-

(1) Er bloaz-man 1947, e vo bet evit gwir ur skol-hanv e Roskov eus an 12 d'an 23 a viz eost.

miad. Erwan Jakob a zo gouest awalc'h, hag a c'hellfe bravik ober al labour-se gant va skoazell. Dija en deus roet din e asant. Ha goude ma n'en defe nemet un doussenn skoldi, e ve kement-se atao ; awalc'h dija evit kaout prezegerien vat evit goueliou bras an Ykam.

Gwelet hoc'h eus e bodadegoù Bras Landerne ha Kemper, petra c'hell ar brezoneg war speredou hor c'henvroiz, zoken, pe marteze, dreist-holl, pa gouez war eewn diwar muzelloù un den eus ar bobl. Daoust hag an holl, en daou lec'h-se, n'o deus ket anzavet, eo bet trec'h ar brezoneg d'ar galleg, hag edo ar galleg koulskoude war deodou tud ampart !

Un deiz marteze e lennot e Brezoneg, darvoudou bras Kleder eus an eiz a viz eost 1944, skrivet gant ur goueriadez yaouank, dezi nebeut awalc'h a zeskdurez c'hallek, daoust d'an hir amzer tremen et skol, hag e welot petra ne c'hell ket disflukañ eus spered ur Vreizadez yaouank, pa vez laket dezi en he daouarn ur bluenn vrezonek. Neuze, nann, n'eo ket ranellerez komzoù goullo ha divlaz eo a lenner, met ur yez pividik, leun a galon, a dan hag a nerz. Pet ha pet skrivagner ha skrivagner ne gavfemp ket dre Vreiz a-bez, ma karfemp reñ d'hor bugale ha d'hor re yaouank, ur gelennadurez vrezonek, ur gelennadurez hervez ar spered roet dezo gant Doue.

Klozañ 'ran va c'haozeadenn, gant ur gerig diwarben an darempredou a dlefemp da gaout gant hor breudeur tramor, Kembreiz, Skosiz, Iwerzoniz. Talvoudus-kenañ e c'hell bezañ an darempredou-se, evit amzer da zont hor sevenadur breizek. Gant an traou evel n'emaint hirio er bed, eo Breiz kalz re vihan evit chom hec'h unan. Drezomp hon-unan n'omp netra, n'hellomp ket zoken, reñ hor mouez da glevout d'ar bed, pa n'hon eus Radio ebet.

Met Kembreiz o deus, Iwerzoniz o deus iveau, hag ar re-mañ a c'hell komz evidomp. Muioch' eget biskoaz emañ o sellou troet war du ennomp : rann-galon o deus, kement pe muioch' egedomp hon-unan, o welout ar stad truezus m'emaomp enni ha karout a rafent dont war hor sikour. Prosez R. Hemon hen diskouez sklaer.

Daoust ha n'en deus ket kannad bras Iwerzon disklriet dirak ar barner, deiz barnedigez R. Hemon :
« Doue, emezañ, a fell dezañ c'hoaz, ober un dra bennak gant ar Gelted ».

Ar pèz a glevis en deiz all gant an itron Patterson a Gaerfyddin a dalv ar boan bezañ danevallet aman :

« Va zad, emezi, an ao. Owen Dyfnallt, ur mignon bras d'an Ao. Perrot, a gare evel ur breur, a oa klanv bras war e wele. Nebeut a fiziañs a oa da adrein dezañ ar yec'hed, pa zeugas keloù dezañ edo R. Hemon war var da vezañ kondaonet ha gwall gondaonet.

Ar c'helou a voe dezañ evel un taol skourjez hen divisorfilas en un taol krenn. Hag eñ da lavarout : Ret eo, emezañ, saveteiñ hor mignon Roparz. Degasit din liw ha paper.

Deuet e oa da vezañ evel un all en e lec'h ; n'ho pije mui lavaret un den gwall-glañv, dinerzet gant ur c'hleñved hir. Evel tanflammet e oa e spered. Un nerz souezus a oa diwanet ennañ a reas d'e youl trec'hin war ar boan.

Skrivañ a reas liziri entanet da bennadurezioù Bro-Gembre : Ret eo saveteiñ hor mignon Roparz... Ar brezoneg a zo iveau ul lodenn eus herez hon Tadoù... Arabat eo e ve graet droug dezañ...

E liziri a reas berz. Tud a savas dre Vro Gembre a bez. Liziri niverus a voe skrivet da c'houarnamant Paris, da c'houarnamant Londrez... Sinadurioù diouz an druilih a voe dastumet... Me, eme an Itron Patterson, en Abergavenny, el lec'h m'on keleñner, a zastumas ouzpenn kant sinadur, holl bennou bras kér a sinas. Met ret e voe din dibunañ va c'hentel kant gwech evit reiñ da anaout an afer. Hag hirio on evurus o lavarout deoc'h evel m'am eus lavaret en deiz all da R. Hemon e-unan : « Va zad eo en deus saveteet R. Hemon, ha R. Hemon eo en deus saveteet va zad.

En deiz a hirio, va zad a zo pare hag adkroget gant e labour adiarre. »

Ha n'eo ket kaer kement-se ? Un testeni splann eo n'eo ket 'fa, eus an unvaniez start a ren dija etre ar broioù keltiek.

Mignoned ker, evel ma welit, « Unvaniez a ra nerz ». Emaomp dres amañ evit lakaat da dalvezout ar c'hrennlavar-se. Diskouezomp ez eus unvaniez etre-zomp endro d'ar menoz breizek ha kristen, dre sevel endro Kenvreuriez ar Brezoneg startoc'h eget biskoaz, dre sevel ur gelaounn gristen, unan boblek, gant kenskriverien niverus.

En anv Doue, arabat da zen fallgaloniñ, n'eus forz e pe du e ve en dachenn-labour ; arabat da zen ebet klask tabut na freuz e nep giz, met ra vezimp holl strollet, unanet, an tri eskopti en unan, ha neuze, bezit sur, e trec'himp war fallagriez ha leziregez ar Vretoned laosk, e raimp labour mat, labour padus, labour breizek ha kristen, evit brasañ gloar an aotrou Doue ha silvidigez hor yez, ene hor Breiz, rak hep brezoneg : BREIZ EBET.

DIWAR BENN AR GRASOU

gant YEUN AR GO

Evit kaout danvez da sevel va levr *Ar Grasou pe ar Pedennou evit ar re varo* em eus ranket furchal hag ober kalzig enklaskou. Evese em eus graet anaoudegez gant darn eus grasaouerien ha grasaouerez ar Meneziou Du. En o zouez e c'hellan envel Youen ar Chintin, eus Tre-flec'hant, e parrez an Edern, ha Chañ-Mari Gelenneg, intañvez Yeun ar Prad, eus bouri Goezeg (80 vloaz).

Youen ar Chintin a c'hell dibunañ ur c'hras dindan eñvor, e-pad teir pe beder eur orolaj diouz, hep chom morse berr. Lakaet em eus dre skrid, penn da benn, an hini en deus dibunet din. Diwezatoc'h, marteze, e komzin amañ eus ar C'hras-se.

Chañ-Mari Gelenneg ne oa ket ur c'hrasaouerez a vi-cher. Hogen, gouzout a ra, evel kalz re goz-all eus hec'h oad, pedennou hag orezonou evit ar re varo, bet desket dez gant he mamm-goz. Bremañ, pa'z eo rouesaet ar grasaouerez e Goezeg, e vez goulenet alies evit an noziou-beilh.

Ne oar ket kement a orezonou ha Mari Peron, gwreg Pér Marzin, am eus graet meneg anez e raklavar va levr Grasou, daoust ma feu ganti ur C'hras kaer awalc'h. Hogen bommoù souezus hag iskis, ha n'int ket tre hervez kelen-nadurez an Iliz, a oar dibunañ e-touez pedennou all stum-met diouz ar wir gredenn.

Setu amañ penn da benn an orezon sebezu he deus desket din, dag am eus skrivet e brezoneg Goezeg, evel ma'm eus he c'hlavet :

Da wener ar Groaz, da greizte
Gwelet Jezuz 'oa eun drue,
O tougen e groaz dre ar mene,
Ken na lamme e zaou goste.
'Zalek e benn betek an troad
Ne oa nemet gouliou ha goad.
Teir Mari 'oa en ti :
Mari-Madalen 'oa ar genta
A c'houlenne dre ma yee :
« E p'lec'h ema Jezuz, gwir Vab Doue ?
— Ma e Jezuz eo glasket,
Deut en hent-mañ hag hen kavfet.
Ema du-ze er Jardin Olived,
Eur c'houezenn dour da goad
Diwar e galon benniget ».

— Daou zen yaouank, p'lec'h oc'h bet ?
Ha, daou zen yaouank, da b'lec'h e yet ?
— Ni 'zo bet uhel er mene
O welet sevel eur groaz neve,
Lakaat ur Profed d'ar maro.
Goulou koar, leternet kloz,
Lakeet en eur basa-forz,
Lec'h na weleñ na dei na noz
Nemet steredenn an hanter-noz.
Dihunet bremañ. Piou a sko ?
Ar c'henta 'skoy 'yay er-mèz ;
Biken er Baradouz ne antreø
Nemet dre galon ha dre galon e yafe.
Chas kondivet, chas diwar red,
N'eus nemet eur Werchez benniget.
Harpet ho mab unik 'n e zao,
Ma raign eun hopig d'ho Mab,
D'eur galon glaïv e rafe vad.
Me 'wel amañ groeg ar merser
O tont a-dreuz gant he faner :
« Del't, ma merch, ho mouchouer ;
Lakêt aneoñ et korn hoc'h arbel,
'Yet ket gantoñ d'ar dour prad,
Ennoñ ema goad ho mab.
'Yet ket gantoñ d'an dour stêr
Ennoñ ema goad Hor Zalver.
'Yet ket gantoñ d'an dour red,
Petrant e teuy fin ar bed,
Failho ar vein, 'sec'ho ar gwe
Hag e sarro an noz e-kreiz an de.
An nep a ouef an orezon hag he laverfe,
Tri c'hant devez pardon digant Doue en defe.
Kroaz Krist, Kroaz an Otrou Jezuz Krist
Lakeomp a-dreuz hag a-hed war hor spered.
Sant Lukaz ha sant Yann
Lakêt ar bed etre pevar rann,
Doc'h estlamm, doc'h dour, doc'h tan,
Ha doc'h ar zeiz pec'hed marvel.

E raklavar va levr Grasou em eus graet meneg eus *Frañ-seza Mahe*, maro er bloaz 1941 (Doue d'he fardono !) hag a zisplege alies en noziou-beilh, war am eus klevet gant he mab bihan Reunan ar Mougn, pennadoù o tennañ d'ar re a zo e « Divizou ar Basion », bet embannet gant Kervarker da heul « Burzud bras Jezuz » (Didier, Paris, 1866).

Daoust ha gant Frañseza Mahe he divije desket mamm-goz Chañ-Mari Gelenneg ar pennadoù-se ? N'eo ket bet gouest hommañ d'hel laverout din.

Digoret em eus levr Kervarker : Anat eo, eviti da vezan disleberet, e tenn kalz orezon Chañ-Mari Gelenneg da « Zivizou ar Basion » Kervarker. Ar re-mañ a c'hell bezan

bet reizet ha kempennet gant ar skrivagner brudet, rak, d'am meno, eo glanik-mat ar yez enno. Hogen abeg hon eus da gredin n'eo ket bet savet an « Divizou »-se gant Kervarker e-unan. Desket int bet dezañ, moarvat, gant tud hag o gouie penn da benn, ha degaset int bet deomp, distreset ha toc'horr e gwirionez, dre hanterouriez hor grasaouerez koz, a-c'henou da c'henou hag eus an eil rummad-tud d'egile (1).

Setu amañ c'hoaz un orezon hag a vez dibunet gant Marc'harid Tersigel, pried Loeiz Manac'h, eus Pleiben, pa vez o lavar ur gras gant ur bugel maro :

E kichen eur c'horf maro
Eur vamm beuzet a c'hlac'har
A skuilh kalz daelou c'houero :
He mabig (pe he merc'hig) a zo maro.

Ken ponner eo he anken,
Ken bras eo he glac'har,
Ma lar : « O ! ne vin biken
Eürus war an douar ! »

Prestik, o ! tra vurzodus,
E kreiz amzer sioul an noz,
E klev eur vouez dudius
Demeus ar Baradoz.

Eur vouez hag a lar dezi :
« O ! ma mamm, sec'hit ho taoulagad,
Tachit d'en em gonzoli,
Ma ouefec'h pegeñ dous eo va stad !

Ma vije bet gant Doue
Ma buhe astennet,
Ma ene a c'hellje
Siouaz ! beza daonet.

Bremañ ez eo dianken,
Ha c'houi, ma mamm, bezik ive.
Ho mabig a vo da viken
Eürus en neñ.

(1) En tu-hont d'an « Divizou ar Basion » embannet gant Kervarker, e c'heller c'hoaz Maout testennou all henvel en « Gwerzioù Breiz Izel » embannet gant an Uhel, I, p. 154-159, hag en eil levr ar « Soniou », p. 318 ; en Annales de Bretagne, tome XXX, niv. I, un destenn embannet gant an ao. Vallée ; en Annales de Bretagne, tome XLV, niv. I ha 2, 1938, elistummou all embannet gant an ao. Perennes. Mar anavezfe unan eus hol lennerion, en tu-hont d'ar reman, un elistumm all c'hoaz, pe embannet pe diembann, ra'n devo an trugarez d'hen kemenn dimp. (Notenn a-berz an dastumadenn).

Em c'hichen me 'wel ama,
Gant Doue preparet,
Eun tron eus ar re gaera
Deoc'h-hu, ma mamm garet.

Bezik eta kourachus
E-kreiz an holl boaniou.
Soñit er joa peurbadus
A zo ouz ho kortoz er Baradoz ».

N'eo ket stummet tre ar varzoneg-se evel an orezonou-all a gaver er grasou. Daoust dezi da vezañ bet distreset d'am soñj, gant ar c'hrasauerez, e seblant bezañ nevez a-walc'h.

Gant mab ar vaouez-se eo bet skrivet evidon, ha war a lavar hemañ, e c'hell bezañ bet kavet gant e vamm en ur gelaoenn vrezonek bennak.

Kement-se a ziskouez e plij da zarn eus hor grasaouerien lakaat pennadoù nevez e-touez o fedennou koz hag e c'hellfe bezañ adnevezet ar Grasou dre berz hor c'he-laouennou kristen, ma vefe anavezet muic'h ar re-mañ gant ar bobl.

NOTENNOU LENNEGEZ

gant L. LOK

I. Breur BERNEZ AR SPERED SANTEL
Manac'h Karmez, 160. — 1656

O pennaouïñ war-lerc'h va mignon Kloareg ar Veuzid e park Paskal Kerenvieir em eus dastumet kement-mañ : N'emañ ket ano Kerenvieir war e zornskridou Kerdueden. Ar geriou-mañ hepken a zo dornskrivet war ar bajenn gentañ : par M. Pascal, François Nicolas, maréchal des Camps. Skeudennet ha livet eo ar bajenn-se.

Ouzpenn an toniou meneg gant Kloareg ar Veuzid emañ ar re-mañ : Bonjour ha joa ; Katou, Katouik va c'halouin.

A. ar Braz, en e Théâtre Celtique, p. 386. a laka ar ger « an inizi » da dalvezout da « les îles fortunées », pa dalvezont da « les poulettes », da lavarout fraesoc'h : les jeunes filles.

An Arabadiezou a veze displeget en nozveziou ar manerioù ha tiez-ker an Noblans evel « Les soirées de Brézal ».

Mar gellan dont a-benn da lakaat moulañ Buhez hag Oberou ar Gonidec, e raio al lennerien anaoudegezh gant ur mignon d'ar Gonidec ha da Gerdanet : an aotrou Laouenan hag a eilskrivas ar Farvel Goapaer.

En ul levr anvet : « Saint Pol Aurélien et ses premiers successeurs », par M. l'abbé Alexandre Thomas. Quimper, Kerangal, 1890, e lenner e traon ar bajenn 39, en deus Paskal Kerenvieir translatet e galleg, al levrig « Doctrinal ar Christenien e Brezonek, ha buez Sant Paol, escop ha patron euz a Leon ». Imprimé à Quimper chez Gualler Buiting, 1689. Hag an aotrou Thomas da zisklerian : « Quand il m'arrivera de citer Fr. Bernard du Saint Esprit, ce sera toujours d'après la traduction du Général de Kerenvieir ; c'est à l'obligeance de son arrière petit-fils que je dois la communication de ce curieux document ».

Ha setu kavet tro da lakaat lennerion Kaieroù Kristen da ober anaoudegezh gant Breur Bernez, ha da vont, abalamour dezañ, da glask laou war pennou Kermarker hag Ernault.

E Kerdueden, e ti Kerdanet, da amezeg d'ar Farvel Goapaer, ez eus ul levrig mentet 16 1/2 × 10 1/2, ha 206 pajenn dezañ, gant an ano-mañ : DOCTRINAL AR CHRIS-

TENIEN e Brezoneg ha Buez Sant Paul, Escop ha Patron eux a Leon. Composé gant BREUZE BERNARD AR SPERED SANTEL, Relijus Carmes, Guinidic a l'Esnevenn ha diviset e peder quefren, e farm a dialog, entre ar Mestr hac an Disquibl, dre Gourc'hémén an Autrou eux a Leon. A Quimper, chez R. Malassis, MDCLXXX. Approbationou : Joannes Guillerm ; Claudius de Penhoadic ; Frater Cyrilus le Pennec a Santo Paulo Leonensi Carmelita ; Robert Cupif, Comte de Léon ; Frater Leo a Sancto Joanne. Al levr a zo en e bez, gant ur golo, 18 Kantik notennet a zo en e ziabarz.

War ar bajenn gentañ eo dornskrivet ar geriou-mañ : Le R. P. Bernard du Saint Esprit, Religieux Carme, était natif de Lesneven. Ce volume est composé de deux éditions du DOCTRINAL. L'ouvrage est très rare. Nous n'en avons vu qu'un autre exemplaire chez M. Le Marquis du Dresnay à Saint Paul de Léon et encore ne contenait-il point la vie du Saint Patron de cette ville qui se trouve ici, mais il y manque un feuillet.

Ar bajenn 113-114 eo a vanke. Kerdanet a gavas unan. Siwaz ! ar bajenn 113-114 laket gantañ da stankañ ar plas gouillo n'en em gav ket mat, pez a ziskouez ez eus bet daou vouladur disheñvel.

Alan Perrot a oa ano famili Breur Bernez. Mont a reas da vanac'h da gouent Karmez Kastell-Paol. Eno e voe profezet d'an 31 a vae 1632, hervez m'eo douget e levr an Aotrou chalon Herve Kalvez, bet person Lesneven : N. D. de Lesneven et N. D. du Folgoet, 1946. p. 201. Ar geriou « ar Spered Santel » war-lerc'h Bernard a zo ano unan eus karterioù kér Lesneven. Eno, mistouet, e voe ganet.

E penn kouent Kastell edo d'an ampoent, an Tad Cyrille le Pennec, brudet evit e Istor Chapelliou an I. V. e Bro Leon ha skridou all. Mervel a reas eno e 1649.

Anat eo eta eo bet « composé » DOCTRINAL ha Buez S. Paol etre 1632 ha 1649, peogwir ez eo bet apronet gant an Tad Cyrille ha gant Robert Cupif, eskob Leon. Hemañ, tronet e 1640, a voe eskob Leon eus a 1640 da 1648.

Kerdanet a lavar ez eus bet « deux éditions ». An Tad Bourdoulous a lavar kement-all ; unan, emezañ, e 1648. N'en deus ket gwelet ar mouladur-se.

Va-unan n'on ket deuet a-benn d'e gavout.

En HISTOIRE ECCLESIASTIQUE de Bretagne, dornskrivet gant an Aotrou Yann Vari Kemener (Jean-Marie Quéméneur), ganet e Benac'h e 1802, ha bet person Lok-Envel, Plounérin ha Gras, un contr d'hor mignon bet Job Ollier, eo menegat an Doctrinal (T. III, p. 188) : « Un vertueux carme, né à Lesneven, et nommé le Frère Bernard

du Saint Esprit, fit imprimer en 1645, un livre breton intitulé « Doctrinal ar Christenien ha Buez Saint Paol escop ha patron eus a Leon ». Cet ouvrage se compose de cinq parties dont les trois premières contiennent une simple et claire explication des trois vertus théologales ; la quatrième traite, tant en vers qu'en prose, de la pratique des vertus, du bon usage des sacrements et des effets malheureux des péchés pour porter à les éviter avec soin ; la cinquième et dernière partie donne la vie très sainte de Saint Pol, premier évêque de Léon, et l'on en fit plusieurs éditions dans les temps ».

Pep tra a ziskouez eta ez eus bet meur a vouladur ha koulskoudeù an Doctrinal savet gant ar Breur Bernez a zo rouez-tre. N'eus ano ebet anezan̄ er « Gallia Typographica », na zoken gant Kerdanet e-unan, en e Notices Chronologiques, bet moulet e 1818.

Ha bez'e oa Doctrinal ar Breur Bernez, al levr perc'hennet gant an Ao. Dresnay o vezan̄ ne oa ket ennañ Buez Sant Paol ? Rak daou rumm Doctrinal a zo bet.

An Tad Gregor Rostrenn, e penn e c'heriadur, a lavar bezan̄ bet etre e zaouarn « la traduction bretonne du catéchisme de Bellarmin, par Maître Yves Le Baellec, aumônier de Monseigneur du Bourgneuf, évêque de Nantes, imprimée à Nantes l'an 1616 et à Morlaix chez Georges Allienne, 1628 ». Ne lavar netra all.

Notices Kerdanet a zo ken piz all en o lavar ; ha kement-all, ger evit ger, a zo e Biographie Levot.

Nem'eus kavet e nep lec'h anō gwirion levr an Aotrou Baellec.

Hogen rouestlet eo bet ar gudenn gant Kermaker. Kaout a reas un dervez, ul levr na golo nag anō gantañ, dibenn ha besk, rak ar 14 pajenn gentañ hag an 8 diwezañ a vanke dezañ. E penn pep pajenn bar edo moulet ar ger « Doctrinal », e penn pep pajenn dispar « ar Christenien ».

Boaz oa Kermaker da gosaat pep tra. Gant pennad an Tad Gregor hag hini Kerdanet e reas ar meskaj-mañ en e Essai sur l'histoire de la littérature bretonne e-barz *Dictionnaire français-breton* ar Gonidec (1847) : « Une traduction de la doctrine chrétienne de Bellarmin par Yves Le Baellec, suivi d'un recueil de cantiques notés et d'une vie de Saint Paul de Léon, par frère Bernard, de Saint Pol, carme, 1616 et 1628 ; la première édition à Nantes, la seconde à Morlaix, chez Georges Allienne ».

Ne glaskas ket Kermaker gouzout hiroc'h, rak er *Bibliophiles Bretons*, 1890, P. 48, e skrivas : « L'édition du Doctrinal ar Christenien de Morlaix en 1628, outre les demandes et réponses en prose, contient seize cantiques notés ».

Kinnig a reas an Doctrinal dibenn ha besk-se da

Ernault ; ha kantikou an Doctrinal a voe moulet war Archiv für celtische Lexicographie, 1900, I. 214, 360, 556. Gwasoch c'hoaz : Ernault a luzias ar gudenn o veskañ an Doctrinal ha Doctrin ar Christenien, savet, hemañ, gant Tangi Gwegen (Tanguy Guégan). Repu a voe roet d'ar faziou er : Revue Celtique, XXVIII, 366 ; Bulletin Soc. Arch. Finistère, 1891, p. 114; Duine, Inventaire liturgique ; H. Corbes, La musique bretonne aux XVIIe et XVIIIe siècles, hag An Oaled, niv. 66, p. 329.

Sellit ouz Revue Celtique, T. XII, p. 241 ha 246. Evit diskouez petra oa, en hor brezoneg krenn, ar glotenn-dibarz, e-kemer Ernault e skouerioù en « Doctrinal, Morlaix, 1628 », emezan̄, an hini bet digant Kermaker. Er pajennou 82, 167, 176 emaint. Lavarout a ra zoken war beurz linennou emaint er pajennou. Mat ! En hevelep pajennou ha war an hevelep linennou emaint e Doctrinal Kerdueden, met war hemañ emañ e oad : 1680.

O vezan̄ m'en devoa an ao. Corbes eilskrivet ha lakaet moulān an toniou notennet e levr Kermaker-Ernault e c'houllennis digantai taolennan̄ evidon al levr-se. Hen ober a reas a bajenn da bajenn, ar pez a ziskouezas din e oant breudeur gevel, Doctrinal Kerdueden hag hini Kermaker-Ernault.

Peogwir e lavar Breur Bernez bezañ « compostez » e levr, e ch'ehler krediñ n'en deus ket laeret digant Yves Baellec al lodenn gentañ anvet « Doctrinal », ha roet hepken un astenn o stag an outañ Buez Sant Paol. Ma vijent bet furcherien eveziant, e oa aes da Germaker ha da Ernault miret a faziañ. En o levr ez eus ur c'hangtig da Santez Anna a zo kement-mañ an trede poz anezan̄ :

E corn ur lann e K/anna
Eux nevez cafet à creda
Un tensor hac à enoro
Hon Breiz-isel c'huy a guelo.

Burzduou Keranina a c'hoarvezas e 1625. En Tadoù Karmez oa bet fiziet perc'hiringachou Santez Anna Wened. Setu hag a ro deomp da entent perak Breur Bernez a gan en or da Santez Anna, ha perak e savo diwezatoc'h ul levr all en hec'h enor.

Etre ar pajennou 66 ha 73, n'eus kaoz nemet eus Breuriez ar Chapeled, renet, a gredan, gant an Tadoù Karmez (Histoire des Carmes en Bretagne : Bulletin Soc. Arch. I et V. 1896).

O lakaat muioc'h a evez c'hoaz, o dije klasket Kermaker hag Ernault da be var e edo Pab, Gregor XV, a zo anō anezan̄ er bajenn 76 : e 1620-1625 e oa.

Traou 'zo eta ha n'hellent ket bezañ e mouladur 1616 ar Baellec, ha douetus bras e vije bet lakaet an traou-se nevez c'hoarvezet da greskiñ eil mouladur 1628.

Tra ken douetus all : brezoneg ar Baellec a vije bet

hini Kerne, rak ar Baelleged a oa eus eskopti Kemper (d'argent à l'aigle déployée d'azur membrée de gueules). Brezoneg Breur Bernez a zo brezoneg Léon eus ar re yac'hāñ. Ne verk ket kemmadur al lizerennou-penn nemet ar « c'h » a zeu gantañ hep ehan ; ha mar deus kement anezo er mouladur 1648 hag en hini 1680, n'eo ket an Tad Maner a zo da vezañ meulet evit bezañ lakaet al lizerenn-se en e Sacré Collège e 1659. Na kennebeut evit bezañ lakaet e dibenn ar geriōù « an, en » e-lec'h « aff, eff ». Breur Bernez a ra kement all. Evel ma ra iveau gant « ar ».

Pegem talvoudus e vije eta kavout mouladur kentañ Doctrinal Breur Bernez ! « Compozetz » gantañ. Rak pa grog gant Buez burzodus Sant Paol ez implij ar ger « translatet » : geriōù a ziskouez fraez en deus savet e-unan Kantig Santez Anna, pennad Breuriez ar Chapeled, ha graet meneg eus ar Pab Gregor XV.

Diwar-benn Breur Bernez em eus kutuilhet an drammou-mañ ouzpenn :

E Levot, Biographie Bretonne, T. II, p. 801, signé P. de C. (Courcy) : « Ar buez burzodus hag ar marv eurus, eux an abat dévot ha carantézus sant Guénolé quinidié a escopty Léon ; compostet ha liqueat e firm a histor gant Breuzr Bernard ar Speret Santel religius carmès a Castell-Paull, A Morlaix chez Nicolas du Brayet, imprimeur du royaume, demeurant à l'auditoire royal. In 18. 1651. Mystère en vers bretons, précédé d'un prologue et suivi d'un second mystère breton sous le titre français : De la guerre qui fut entre les chrétiens et les barbares en la paroisse de Guizesny en Léon, de laquelle fut obtenue la victoire par les mérites et intercession de Saint Guénolé ; avec une dédicace à Mme la baronne de Penmarc'h (Anne Gilette Rivoalen, dame de Mesléan et de Lannuzouarn) et une épigramme à l'auteur dont voici le titre : Clarissimo patri Bernardo a Sancto Spiritu, ordinis Carmelitarum, hujus opusculi à (sic) aliorum plurimorum operum piorum tam strictae quam solitae orationis auctoris ».

E G. Lepreux, Gallia Typographica, T. IV, p. 175, note 2 : « Ar veac'h devot hac agreeabl eus a Perc'herinet Santes Anna e Guenet, pe hini é queleur à het à het dré ur recit guirion, pe é fecon eo bêt commandet, ha penaos é continu an devotion, hac a miraclou burzodus, en hé Chapet Devot tost da Alré, Compostet gant Breuzr Bernard ar speret sanctel Religius Carmes quinidié à Lesneuen. Magna erit gloria domus istius nouissimae plus quam primae et in loco isto dabo pacem. E Montroules. E ty Nicolas du Brayet, librer hac imprimer dar Roue. MDCLVI. Au feuillet préliminaire, dédicace en français à : Madame Ianne de Knechriou, rédigée et signée par du Brayet, qui déclare que la mort de l'auteur au cours de l'impression, lui a laissé la liberté de dédier son ouvrage selon son choix ».

2. *Aogustin CHATTON, Vikel-Vras*
1825-1914

Tad Aogustin Chatton a oa eus Bro-Fouenan. Resevour tailhou a vicher, e voe postet e Gloñvel, Bro-Gerne. Er barrez-se e voe ganet Aogustin d'an 30 a viz eost 1825. Ar paotr a reas e studi e Plougernevel. Rejant edo er Skolaj pa voe beleget e 1849. Goude bezañ bet kure e Gwareg (1851) hag e Gloñvel (1857), e voe an Ao. Chatton anvet da berson Paol (1862) ha lakaet e penn parrez Gwengamp (1866).

Eskob Sant Brieg d'ar mare-se, abaoe 1862, a oa an Ao. David. Daoust da hemañ da vezañ ginidik a Lyon, nen eus ket bet e Breiz, en tu-all d'an Ao. Graveran, eskob Kemper, eskob ebet o'ch harpan ar brezoneg koulz hag eñ. Dezañ e voe kinniget al levrig savet gant an Ao. Chatton e 1865 : « *Levr Bugale Mari* ». Pevar mouladur a zo bet anezañ : 1865, in 16, 396 p. — 1869, 429 p. — 1873, 433 p. o zri e Lanuon e ti Intanvez ar Goffig. Ar pevare 1893, 437 p. e St Brieg e ti Rene Prud'homme. En o diwez ez eus kantikou gant o soniou.

Kement-mañ a lenner en e lizer-kinnig d'an Ao. David : « Eul levr brezonek eo ha gouzout a ra an holl pegement e prizit yez hon tud koz. C'houi hoc'h-unan a fell d'eo'h hen diskî, hen meuli a rit da bep tra o chouzouer ervad pebez nerz a zo gand-han evit diwal ar Feiz eñ hon touez ; ha kement tra a zell ouz enor ar brezonek a ve digemeret mad gan-e-hoc'h ».

Se ne oa ket meulin dreist ar wirionez. An Ao. David a veulas, d'e zro, aozer al levr : « Votre brezonek, emezañ e penn an eil mouladur, est sûrement un des meilleurs qui aient été écrits depuis notre Renaissance Bretonne ».

Ha gwir e oa. Ouzpenn-se eo leun ar Miz Mari a garrantez Vreiz. Arabat bezañ souezet e voe gwerzet kement anezañ ha ma reas brud d'an ao. Chatton. « Cet ouvrage est écrit dans le plus pur breton et d'après les principes de Le Gonidec ; il se recommande de lui-même aux amis de la langue bretonne » a voe lennet er gazetenn *l'Océan* (25 mars 1867) (1).

Arabat bezañ souezet kennebeut e voe prestig goudé chaloniet an Ao. Chatton ha tronet Vikel-Vras e 1872. Koz-louet e varvas d'e 89 vloaz d'ar 17 a viz du 1914.

(1) Ar mestr brezoneger J. Hingant a lavare en e yezadur (1869, p. IV) : « La rapidité avec laquelle ce Mois de Marie s'est répandu dans toute la partie bretonne et le plaisir que l'on éprouve toujours en le lisant, font l'éloge de cet ouvrage plus que tout ce que l'on pourrait en dire ».

* Il n'aurait fait que ce livre (il a encore des cantiques bretons très beaux) son nom est désormais acquis à notre littérature bretonne », a skrive J. M. Lescour e Telenn Gwengamp, p. 345.

Estreget Levr Bugale Mari ec'h anavezan daou gantig all savet gant an Ao. Chatton : *Peden da Vari evit an Iliz*, e Feiz ha Breiz 1869, p. 70, hag ar Vretomed da Vari e Lourd, moulet e ti Anger, Lanuon 1879, hag istor Kloerdi bihan Plouguernevel, e galleg.

Lennit al liziri kaset gantañ d'an ao. Hingant, hag a zo moulet e penn e yezadur ; lennit an hini a zo e Miz ha Buez Santez Anna, an Ao. Peron. Diskouez a raint deoc'h pegeant an ao. Chatton a gare ar brezoneg. Ur skoazell eus ar prizusañ en devoa roet da sevel *Kroaz ar Vretomed*.

3. *Gwilh MARC'HEG* (Guy Marrec) 1797-1846

Netra ken abalamour ma'm eus bet tro da gaout e levrion a nevez' zo, e komzañ eus G. Marc'heg. Kerse eo ganen lavarout ur ger diwar-benn ar skrivagner-mañ, ken fall ez eo e vrezoneg.

Ma rebechan e vrezoneg ouz an Ao. Marc'heg evel ma vez rebechet o hini da zarn-vuañ ar skrivagnerion a savas levriou a zevision en e raok ha war e lerc'h, gwasoch' rebech a vije bet d'ober dezañ ma vije chomet e bluenn da verglin. Brezoneg dister a ya gwelloc'h eget brezoneg ebet.

Digant an Aotrou Graveran, eskob Kemper, e c'houlenas Gwilh Marc'heg aotreadur da lakat moulañ daou levr war un taol : *Doctrin ar Guir Gristen. ha Manuel ar Guir Gristen.*

Marc'heg a oa bet kure e Brest pa'z edo an Ao. Graveran person ar barrez. Deut da vezañ eskob, e c'houlen hemaa digant beleion e eskopti ober implij eus brezoneg yac'h en o skridou hag en o frezegennou ha skrivañ hervez reolennou savet gant ar Gonideg.

O vezañ ne sente ket ouz kuzuliou fur e eskob, en em zigarez Marc'heg en e gentskrid : « Kaout a reot em levriou geriou ha n'int ket brezonek. Ar bobl a ra implij anezo. Kustum eo da lenn levriou ar Bris ha Marigo ; skrivañ ran evel ar re-mañ. Anaout a ran mat koulskoude va brezoneg, zoken ar peder rann anezañ. Nemet gant keuz e rankan disklerian n'oun ket barrek awalc'h war ar yezadur.

Se ne vir ket ouzin da gaout un doujañs enorus e-keñver « certains hommes distingués par leur zèle et leur science qui s'efforcent de préserver le breton du naufrage qu'il est menacé de faire dans le français ».

An taol-tok-se da baotred ar brezoneg nevez a zisplijas, a gredan, da varner e levriou, an Ao. Talgorn, person Melgwen, enebour skolidi ar Gonideg. Aotreadur hep gourc'hemennou a voe roet d'an Ao. Marc'heg d'an 23 a viz genver 1845, ha moulet e voe :

DOCTRIN AR GUIR GRISTEN pe instructionou santel e pere e tescomp credi, obet, goulen, receo, tec'het : da c'houzout eo, credi an oll articlou a feiz a principalamant ar re so er Gredo : ober ar pez so gourc'hemennet deomp gant Doue ha gant e ilis ; goulen ar pez so er Bater hac an Ave ; receo ar Sacramanchou ; tec'het diouz ar guir droug pehini eo pec'het.

Graet gant an autrou Marrec, Person eus a barres Penmarc'h hag apropet gant an Autrou n'Escop à Guemper. In-12 XXVIII-560 pp. Saint-Brieuc. E ty L. Prud'homme. Imprimer ha librer. 1846.

Advoulet e voe e 1866 : *MANUEL AR GUIR GRISTEN e pehini e caver un explication eus a zeremoniou an oferen ; Meditationou var ar Guirioneziou importanta euz ar Feiz ; instructionou var ar Goueliou principala eus ar bloaz ; Maximou tennet eus ar Scritur Sacr, eus a leur an Imitation hac eus a Vuez ar Zoent ; Bizitou d'ar Sacramant ha d'ar Verc'hez ; hag eun instruction var an induljancoù muia anavezet ; graet gant an Autrou Marrec, Person eus a barres Penmarc'h hac apropet gant an Autrou N'Eskop a Guemper.* in 12, XII-420 pp. Saint-Brieuc, Imprimerie de L. Prud'homme, 1846.

Ul levr all a zo bet aozet gantañ : *ABRÉGÉ EUS AN HISTOR SANTEL ha eus a histor an Ilis, gant ur guer var Histor Franç ha var Histor Breiz, graet gant an autrou Marrec, person eus a barres Penmarc'h.* In 12 Saint-Brieuc, Prud'homme 1866.

N'oufen ket lavarout maz eo kentañ mouladur al levr, Pehini ha pere a zeu gant an aotrou Marc'heg ken alies ha... re alies. Geriou a zo koulskoude ha triouz lavar, en e levriou ha n'int ket didalvez, zoken mat da lardañ hor geriadurioù.

An Ao. Marc'heg a varvas e Penmarc'h d'an 12 a viz ebrel 1846, d'e 49 vloaz, ganet ma voe bet e Plouyann, Bro-Dreger, e 1797.

A-DREUZ LENN

KANTIKOU BREZONEK ESKOPTI KEMPER HA LEON EIL MOULADUR 1946

Trugarekaomp aozerion ar C'hantikou evit bezañ lakaet e penn an eil mouladur ur rak-skrid talvoudus-kenañ, diwar-benn an dastumadou kantikou koz, hag an toniou bet implijet ganto. En un nebeut pajennou e roer amañ, fraez ha sklaer, peadra da henchan pelloch ar furcherien ha d'o harpañ da vat.

Anavezout a rit testenn nevez Kantikou Kemper. Kalz a vad a dileer soñjal diwar he fenn. Adkempennet eo bet gant aked, ha peurliesañ gant berz-vat, o chom poblek awalc'h hep bezañ re zister.

A-wechou koulskoude em bje-me diwallet diouz vogaleñ-nou 'zo. Da skouer, en diskar ar c'chantik d'ar Galon Sakr em bo keuz bepred en abeg d'ar soniadurioù da : *Me ho suppli, an dezir.. d'ho meulin*. An i-se a oa ken brav ; ha ken ponner eo bremañ testenn Gemper : *selaou ar pedennou, hor c'halonoù*. Kentoc'h em bje skrivet :

O Kalon santel va Jezuz,
Kalon meurbet karantezus,
Plijet degemer, me ho ped,
Ar c'hoant bras am eus d'ho karet.

Taolet em eus ur sell-keverata ouz an toniou skrivet amañ ha re ar mouladur kentañ embannet e 1942 gant soniadurioù. Anat eo ez eus bet tud o lavaret d'an ao. Marc'hég en devos mastaret betek re, toniou ar c'hantikou, e sigur o c'hempenn. N'eus ket amañ ken, kement a uhel-aeriou (dièzes) amzere. Keñverian da skouer an niv. 5 er mouladur nevez hag en hini 1942. Setu ar C'hantik-se distroet d'e chupenn vreizek, goude bezañ gwisket un « non para » (1) evel ma lavarer du-mañ. Spi am eus ne vo morse kanet gant ar bobl toniou 'zo eus ar c'hantikou evel m'en deus an ao. Marc'hég notet anezo, ar spi-se am eus evit mat ar sonerez breizek, hag evit brud ar Gristeniez e Breiz. Rak n'eo ket hepken ar modou implijet a c'hoarvez ganto bezañ bet dispennet gant uhel-aeriou an ao. Marc'hég, met dreist-holl ar mentadurioù a zo bet gwall gaset gantañ. Daou dra koulskoude a ra dibarelez ur sonerez : 1° ar modou, 2° ar menterez. An Ao Marc'hég a zo act da vrezeliñ a-enep mentadurioù enep-klasek hor sonerez. Touet en deus hor rediañ da vont d'ar paz. Divizet en deus e tileomp-ni, bretoned, dilezel hor froudenn-ene, evit amprestan ur menterez karrezek stumm J.-S. Bach, e koulz end-eeun m'emañ ar sonerez hollvedel o-tilzel

ar menterez karrezek evit distreñ da stummou par d'hou hini. Mar fell deo'h gouzout petra eo ar sonerez Breizek, digorit mar plij : *Musiques Bretonnes*, gant Duhamel. Pe kenverit an hevelep ton kantik notet gant an ao. Mayet ha gant an ao. Marc'hég : kemerit da skouer ton ar c'chantik 13, *Amañ pell diouz an trouz*, a gavfot evit an ao. Marc'hég pe en mouladur nevez, pe gentoc'h er mouladur gant an eildoniadurioù embannet e 1942, hag evit an ao. Mayet, e *Kanaouennoù 15 vet gouel ar Bleuñ Brug* 1925, p. 14. Taolit pled iveau eo bet laket gant ao. Marc'hég war gont an ao. Mayet, uhel-aeriou ha n'int ket dioustañ, evel m'en diskozez *Kanaouennoù ar Bleuñ Brug*.

Ha neuze, petra lavarout eus an ton 2, a lakomp-ni, Tregeriz, war Gantik ar Galon Sakr, met a ganomp, a drugarez Doue, fesonet a-hend-all, war 4 frazenn-sonerez, o deus a bep eil ar mentadurioù-mañ : 7/4 (2/4 + 3/4 + 2/4) ; 7/4 (2/4 + 3/4 gant ur c'houlzad hiraet + 2/4) ; 6/4 (2/4 + 2/4 + 2/4) ; 7/4 (2/4 + 3/4 + 2/4). Evel just, un tamig soutiloch ez eo.

YEZHADUR BRAS AR BREZHONEG gant F. Kervella. Skridoù Breizh. La Baule, 1947.

Ur mell labour eo hini Diyi Kenan Kongar : 473 pajenn moulet stank, un enklask piz, skiantel, peuraketus, diwar benn yezadur gwirion ar brezonar hervez ar yez komzet gant ar bobl hag hini hor skrivagneron boblek wellañ. Evel just, peadra da lakaat un neveziad war ar brezoneg da follin, met ul labour ret e lenn evit kement hini a gar peurzeskiñ ar yez ha skriavañ difazi.

N'eo ket da lavarout ne veze tu da glokáat c'hoaz, na zoken da reizañ traou 'zo, rak digor eo an dachenn da furcherien all ; met seul aesoc'h e vo dezo mont, m'eo bet difroset kaer ha frank a-benn bremañ.

Distreñ a raimp war al levr tal oudus-se.

G.

KOMPLIDOU E BREZONEG

Troidigez esae war an toniou latin gant Maodez Glañndour. Testenn ha kan liesskrivet : Priz franco 25 lur. O gouleñ gant renner an dastumadenn.

KAIEROU KRISTEN

Koumanant da 4 niverenn : 250 lur. Chom a ra ganimp da werzañ un nebeut skouerennoù eus niverennou diwezañ *Studi hag Ober*, hag eus ar C'haieroù. 50 lur pep hini. Implijout hor c'hont chekenn-bost 34.212 Rennes, war an Louis Le Floc'h, 2, rue du Parc, Saint-Brieuc. An niverenn-mañ a zo kontet 65 lur d'ar goumanterion.

(1) « N'ouzon petra ».

Les Presses Bretonnes — Saint-Brieuc — 31-1562

Dépôt légal : 4e trimestre 1947. — N° d'impression : 215

KAIEROU KRISTEN
Rener : Loelz ar FLOC'H
2, rue du Parc, Saint-Brieuc
— (Côtes-du-Nord) —
Koumanant da 4 niverenn
— 250 Iur —
Compte Chèques Postaux
— 34.212 RENNES —

Priz : **65 Iur**